

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Baudžiamosios justicijos katedra**

Karolinos Kasciukevičiūtės,
V kurso, baudžiamosios justicijos
studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Kaltinimo ir gynybos susitarimas kaip pagrindas baigti baudžiamąjį
procesą**

**Agreement Between the Prosecution and the Defense as a Basis for
Ending Criminal Procedure**

Vadovas: Partnerystės prof. dr. Gintaras Goda

Recenzentas: Partnerystės doc. Gintaras Jasaitis

Vilnius

2023 m.

Anotacija ir pagrindiniai žodžiai

Magistro darbo tikslas yra išanalizuoti iš Jungtinių Amerikos Valstijų kilusį ir iki šiol praktikuojamą kaltinimo ir gynybos susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*). Magistro darbe aptariamos šio instituto ištakos, taip pat pateikiama koncepcija, išskiriant specifiskus derybų tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) instituto požymius, be kita ko, ir praktikoje atsirandančią problematiką. Remiantis šiais duomenimis, magistro darbe atliekama analizė dėl šio instituto požymių egzistavimo Lietuvoje, bei svarstomas pačio instituto *per se* įgyvendinimas Lietuvos baudžiamuosiuose įstatymuose.

Pagrindiniai žodžiai: derybos, susitarimas, kaltės pripažinimas, baudžiamasis procesas, prokuroras, kaltinamasis.

The aim of this thesis is to analyse plea bargaining, which originated in the United States of America and is still practised today. The Master's thesis discusses the origins of the plea bargaining institution and presents the concept, highlighting the specific features of plea bargaining, including the issues that arise in practice. On the basis of these data, the Master's thesis analyses the existence of the features of this institute in Lithuania, and considers the implementation of the institute *per se* in the Lithuanian criminal law.

Key words: negotiation, plea bargaining, guilty plea, criminal proceedings, prosecutor, defendant.

Turinys

Turinys	1
Įžanga	2
1. Kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo ištakos, šio instituto samprata ir problematika	5
1.1. Kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo ištakos.....	5
1.2. Kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo samprata	8
1.3. Kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo problematika.....	15
2. Lietuvoje įtvirtintų supaprastinto proceso formų ir sutrumpinto įrodymų tyrimo analizė derybų tarp kaltinimo ir gynybos kontekste.....	20
2.1. Kaltinimo ir gynybos derybų dėl kaltės pripažinimo kriterijai.....	20
2.2. Baudžiamojo įsakymo analizė susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos kontekste	22
2.3. Pagreitinto proceso analizė susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos situacijoje	29
2.4. Sutrumpinto įrodymų tyrimo instituto analizė susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos kontekste	35
3. Susitarimo instituto įgyvendinimo galimybės Lietuvoje.....	41
Išvados	47
Šaltinių sąrašas.....	49
Santrauka.....	55
Summary	56

Ižanga

Nagrinėjamos temos aktualumas. Siekis baudžiamąjį procesą įgyvendinti kuo greičiau, efektyviau ir ekonomiškiau dažnai aptarinėjamas teisės doktrinoje, be kita ko, ir praktikuojančių teisininkų tarpe. Baudžiamuosiuose įstatymuose bandoma laviruoti siekiant baudžiamojo proceso operatyvumo ir ekonomiškumo, tačiau atkreipiant dėmesį į tai, kad tai negali būti daroma įtariamojo (kaltinamojo) teisių suvaržymo kaina. Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV; Jungtinės Valstijos) atsiradęs ir iki šiol praktikuojamas kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) institutas, kaip pagrindas baigti baudžiamąjį procesą ne teisiniu procesu, šiuos tikslus puikiai atspindi. Šis derybų institutas leidžia išvengti ilgo baudžiamojo proceso, prokuroras ir kaltinamasis (ar jo gynėjas) turi galimybę susitarti dėl baudžiamojo persekiojimo pabaigos sąlygų. Tuo tarpu Lietuvoje, susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) institutas nėra *per se* reglamentuotas Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK). Tačiau, pastebima tendencija, kad kas keletą metų vis keliamos diskusijos dėl šio instituto įvedimo ir į Lietuvos baudžiamąjį procesą, t. y. iki šiol egzistuoja du įstatymo projektai, kuriuos skiria dešimties metų laikotarpis, kuriais buvo siūloma „sutarimo“ institutą reglamentuoti ir BPK, šį papildant naujomis nuostatomis. Taip pat pastaruoju metu diskutuojama dėl poreikio paskatinti bendravimą tarp teismo, prokuratūros ir advokatūros. Na, o suvokiant, jog derybų procesas *per se* yra procesas, kuriame kaltinimas ir gynyba bendrai veda diskusijas dėl baudžiamojo proceso pabaigos, galima analizuoti, ar siekiui paskatinti šių institucijų bendradarbiavimą derybų dėl kaltės (angl. *plea bargaining*) institutas taptų teisinga priemone. Taip pat kaltinimo ir gynybos susitarimo, kaip pagrindo baigti baudžiamąjį procesą, analizė aktuali nagrinėjant kokie susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) požymiai perimti Lietuvos baudžiamajame procese. Taigi, nagrinėjant šią temą, galima daryti išvadas, ar Lietuvoje, vertinant BPK numatytų supaprastintų formų institutų panašumus ir skirtumus į kaltinimo ir gynybos derybų (angl. *plea bargaining*) institutą, egzistuoja prielaidos teigti, kad Lietuvoje derybų procesas taip pat realiai vyksta. Taip pat atsižvelgiant į įstatymų projektus, kuriais siekiama papildyti BPK straipsniais, tiesiogiai numatančiais sutarimo instituto tiesioginį reglamentavimą BPK, aktualu aptarti jo įgyvendinimo perspektyvas Lietuvoje.

Darbo tikslas. Išanalizuoti iš Jungtinių Valstijų kilusį ir iki šiol praktikuojamą kaltinimo ir gynybos susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) ir remiantis šiais

duomenimis atlikti analizę dėl šio instituto požymių egzistavimo Lietuvoje, bei pačio instituto *per se* įgyvendinimo.

Darbo uždaviniai:

1. Aptarti Jungtinėse Valstijose praktikuojamo kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) ištakas.
2. Išanalizuoti JAV derybų proceso tarp kaltinimo ir gynybos sampratą ir problematiką.
3. Atlikti Lietuvoje įtvirtintų supaprastinto proceso formų ir sutrumpinto įrodymų tyrimo analizę pagal kaltinimo ir gynybos susitarimo (angl. *plea bargaining*) požymius.
4. Iširti derybų proceso įgyvendinimo perspektyvas Lietuvoje, analizuojant įstatymo projektus, kuriais buvo siūloma reglamentuoti sutarimo procesą BPK.

Objektas ir tyrimo metodai. Objektas – kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) institutas, reglamentuotas Jungtinėse Valstijose. Taip pat šio instituto požymiai BPK ir perspektyvos Lietuvos baudžiamajame procese. JAV praktikuojamos derybų tarp kaltinimo ir gynybos institutas pasirinktas todėl, nes šio instituto ištakos siejamos būtent su Jungtinėmis Valstijomis. Taip pat manytina, kad tikslingesnę analizę galima atlikti pasirinkus vienos konkrečios valstybės praktiką, o ne po truputį aptarus visų anglosaksų valstybių taikomo instituto požymius. Šiame magistro darbe naudojamas istorinis, analitinis, lingvistinis, lyginamasis ir sisteminis metodas. Istorinis metodas naudotas, siekiant išsiaiškinti derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) ištakas. Analitinis, taip pat ir lyginamasis metodas naudotas atliekant Lietuvoje įtvirtintų supaprastinto proceso formų ir sutrumpinto įrodymų tyrimo analizę ir iš to darant išvadas, ar BPK įtvirtinti institutai turi panašumų ir skirtumų su derybomis dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*). Lingvistinis metodas taip pat naudotas siekiant išsiaiškinti kai kuriuos baudžiamųjų įstatymų niuansus. Sisteminis metodas naudotas siekiant padaryti išvadas, kaip tinkamai reikėtų įgyvendinti susitarimo procesą Lietuvoje.

Darbo originalumas. Lietuvos teisės doktrinoje ši tema per pastaruosius penkerius metus beveik nebuvo nagrinėta. Žurnale „Teisė“ Vol. 106 (2018) atliktas Simona Garbatavičiūtė mokslinis tyrimas pavadinimu „*Tracing the Instances of Plea Bargaining in the Lithuanian Criminal Justice System*“ anglų kalba. Šioje publikacijoje apžvelgiama Lietuvos baudžiamosios justicijos sistemoje esantys procesiniai pagrindai, kurie stipriai priartėja prie supaprastintų ir derybinių baudžiamojo proceso formų. Šis magistro darbas nuo minėtos

publikacijos visų pirma skiriasi kalba, kuria yra parengtas. Taip pat magistro darbe atliekama platesnė susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) instituto analizė, aptariamoms perspektyvoms Lietuvoje.

Svarbiausi šaltiniai. Šiame magistro darbe buvo naudotasi galiojančiomis BPK ir Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso (toliau – BK) redakcijomis, įstatymo projektais, siūlančiais įvesti sutarimo institutą, taip pat ir juos lydinčiais dokumentais. Taip pat naudotasi Jungtinių Valstijų teisės aktais, Lietuvos ir užsienio valstybių teisės doktrina, JAV teismų praktika, elektroniniais leidiniais. Svarbiausi šaltiniai, naudoti šiame magistro darbe buvo užsienio teisės doktrina, siekiant išsiaiškinti JAV praktikuojamo susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) instituto ištakas ir sampratą. Taip pat magistro darbo tyrimui buvo ypač svarbi ir Jungtinių Valstijų Aukščiausiojo Teismo praktika, siekiant išsiaiškinti kaltinimo ir gynybos instituto sampratą ir problematiką. Be kita ko, antrame ir trečiame magistro darbo skyriuje, vienas pagrindinių šaltinių yra galiojanti BPK redakcija, siekiant atlikti Lietuvos baudžiamojo proceso analizę. Žinoma, taip pat magistro darbui buvo svarbūs Lietuvos teisės mokslininkų, t. y. Ažubalytės, Godos, Jurgaičio mokslo darbai.

1. Kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo ištakos, šio instituto samprata ir problematika

Susitarimas, arba dar kitaip derybos, dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) – tai kaltinimo ir gynybos susitarimas baudžiamojoje byloje, kuris grindžiamas tuo, kad kaltinamasis pripažįsta kaltę dėl kai kurių arba visų kaltinimų, mainais į kaltinimo arba bausmės sumažinimą. Pabrėžtina, kad sąvokos susitarimas ir derybos, toliau šiame magistro darbe bus vartojamos kaip sinonimai. Susitarimas tarp kaltinimo ir gynybos, kaip pagrindas baigti baudžiamąjį procesą, yra vienas paradoksaliausių bendrosios teisės (angl. *common law*) ypatumų, nes nors įprasta galvoti, kad ryškiausias anglosaksų baudžiamosios sistemos elementas yra prisiekusiųjų teismas, tačiau, kaip bus matoma toliau šiame magistro darbe – yra visai kitaip.

Analizuojant susitarimą tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), kaip pagrindą baigti baudžiamąjį procesą, šiame magistro darbo skyriuje bus aptariami pagrindiniai elementai, kurie yra svarbūs siekiant suvokti šio proceso esmę – tai pačio susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) atsiradimo kilmė, šio instituto samprata, ir, žinoma, problematiniai aspektai, su kuriais susiduriama proceso metu.

1.1. Kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo ištakos

Bendrosios teisės sistemoje dar XVIII amžiuje prisiekusiųjų teismas buvo įprasta ir dominuojanti procedūra, kurioje, be kita ko, nedalyvavo advokatai ir kuri buvo vykdoma taip greitai, kad susitarimams tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) nebuvo matomas poreikis (Langbein, 1979, p. 261). Taip pat istoriškai, kaltės pripažinimas buvo „geriausias įrodymas visame pasaulyje“ tiek bendrosios, tiek kontinentinės teisės sistemose (Thaman, 2001, p. 581). Tačiau, atsiradus rungimosi procesui ir įrodymų teisei, tapo labai sudėtinga prisiekusiųjų teismui spręsti baudžiamąsias bylas, vadovaujantis atitinkamoms proceso taisyklėms, kurių buvo privalu laikytis. Įvairūs veiksniai lėmė, kad XIX amžiuje anglosaksų teisinė sistema, didėjęs bylų krūviui ir proceso sudėtingumui, susikoncentravo labiau į neteisminį bylų sprendimo būdą – derybas tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), o ne į teismo

nagrinėjimo procedūros tobulinimą, kaip tai buvo daroma kontinentinėse teisės sistemose (Langbein, 1979, p. 261).

Didžiąją bendrosios teisės istorijos dalį, derybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) iš esmės nebuvo praktikuojamos. Prieš egzistuojant šiam institutui, kaltinamasis galėjo atstatyti restitucijos būdu pažeistas nukentėjusiojo teises arba suteikti informacijos apie kito asmens padarytą nusikalstamą veiką, tam kad jis būtų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės (Alschuler, 1979, p. 4). Informacijos suteikimas apie kito asmens padarytą nusikalstamą veiką buvo anksčiausia anglosaksų teisinėje sistemoje numatyta derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) forma. Asmuo, kuris buvo įtariamasis padaręs nusikalstamą veiką, galėjo pripažinti savo kaltę ir siūlyti „pasirodyti“ arba, vietoje savęs kaltu pripažinimo, pareikšti privatų kaltinimą kitiems nusikaltimo, kuriuo jis buvo kaltinamas, dalyviams, tam, kad būtų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės (Alschuler, 1979, p. 14). Ši praktika XVII amžiaus viduryje tapo nebenaudojama, tačiau dalis jos vis tiek išliko bendrosios teisės sistemos dalimi, nes nebebuvo reikalaujama, kad kaltinamasis (informatorius) keltų privataus kaltinimo bylas ar užtikrintų savo bendrininkų nuteisimą teisme, tačiau kai nusikaltėliui buvo leista duoti parodymus prieš savo bendrininkus, jis įgydavo teisę į atleidimą nuo bausmės (Alschuler, 1979, p. 14). Verta paminėti ir tai, jog tuo metu, teismai neleisdavo nusikaltėliui liudyti prieš savo mažiau kaltus bendrininkus, taipogi iki XIX amžiaus vidurio draudė patiems prokurorams derėtis dėl parodymų davimo (angl. *bargaining for testimony*), teigdami, kad tai, išskirtinai pagal savo pobūdį, turi būti teismo kompetencija (Alschuler, 1979, p. 14-15). Tačiau tai nebuvo derybos tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltinamojo kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining per se*). Paminėtina tai, kad iš teisinių traktatų ir bylų ataskaitų matyti, kad daugelį šimtmečių anglosaksų teismai ne tik neskatino pačio kaltės pripažinimo (angl. *guilty plea*), bet ir aktyviai to nepripažindavo, be to, keli XIX amžiaus pradžios Jungtinių Valstijų baudžiamųjų bylų teismų įrašai rodo, kad kaltės pripažinimo prašymų (angl. *guilty plea*) skaičius buvo itin mažas (Alschuler, 1979, p. 5).

Tęsiant kaltės pripažinimo istorijos analizę, paminėtina, kad Federalinis surašymo biuras (angl. *Federal Bureau of the Census*), ištyręs visos šalies valstijų teismų praktiką, pranešė, kad 1936 m. 77 % visų nuosprendžių dėl nusikalstamų veikų buvo priimami prisipažinus kaltu (angl. *plea of guilty*). 1938 metais šis rodiklis siekė 80 %, o 1940 m. – 86 %, t. y. tiek pat ar net daugiau, nei atskleidė dauguma 1920 m. baudžiamosios justicijos tyrimų. Vienas iš galimų paaiškinimų, kodėl vis dažniau buvo nuolaidžiauojama kalte pripažįstantiems kaltinamiesiems buvo tai, kad didėjant prokurorų skaičiui, biurokratinės

nuostatos, pabrėžiančios maksimalų produktyvumą ir darbo minimizavimą, tapo dar ryškesnės. Teigiama, kad tai nebuvo prokurorų siekis sumažinti neišnagrinėtų bylų skaičių, tačiau tik būdas sumažinti darbo krūvį (Alschuler, 1979, p. 33-34).

Susitarimas dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) JAV atsirado kaip teisinė naujovė, reaguojant į to meto vietos politinius ir socialinius veiksnius, t. y. į laikotarpį, kuris pasižymėjo nusikalstamumo augimu, padidėjusia imigracija, taigi ir etnine įvairove, socialinės sanglaudos ir kultūrinio konsensuso mažėjimu (Vogel, 1999, p. 164). Taip pat susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) instituto dažnesniam naudojimui įtakos turėjo ir XX amžiaus septintojo dešimtmečio „nusikalstamumo banga“, kurią iš dalies sukėlė po Antrojo pasaulinio karo prasidėjęs gimstamumo didėjimas ir išaugusi jaunių žmonių dalis, kuri lėmė baudžiamųjų bylų skaičiaus išaugimą, t. y. didesnę kiekį tradicinių bylų, ypač susijusių su marihuanos disponavimu (Alschuler, 1979, p. 34). Įvairios nusikaltimų komisijos 1920 m. parodė, kad derybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) tapo įprastu reiškiniu, o XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje susitarimas dėl kaltės pripažinimo tapo dominuojančiu baudžiamųjų bylų sprendimo metodu (Alschuler, 1979, p. 6). Tuo metu prokurorai ir teisėjai ėmė pripažinti, kad valstybei yra naudinga leisti kaltinamiesiems pripažinti kaltę jiems suteikiant nuolaidas dėl pareikštų kaltinimų, nes taip sutaupoma laiko ir išteklių ir išvengiama ilgų teismo procesų (King et al, 2005, p. 962).

Žinoma, reikalinga aptarti ir JAV Aukščiausiojo Teismo poziciją susitarimų tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) rodiklių didėjimo laikotarpyje. Iš esmės, JAV Aukščiausias teismas tiesiogiai nesvarstė derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) teisėtumo klausimo, tačiau verta aptarti vieną iš teismo sprendimų, kuris galėjo pakeisti derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) instituto istorijos kryptį. 1878 m., *Whiskey* byloje (angl. *Whiskey Cases*), teismas pritarė prokuroro deryboms dėl parodymų davimo (angl. *bargaining for testimony*), tačiau akivaizdžiai nepritarė deryboms dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*). Šiose bylose, prokuroras sudarė sudėtingą sandorį, kuriuo kaltinamieji sutiko pripažinti kaltę pagal vieną kaltinimo dalį, duoti išsamius parodymus dėl korupcinio susitarimo, susijusio su vidaus pajamų tarnybos pareigūnais. Mainais už tai, prokuroras sutiko atsisakyti baudžiamojo persekiojimo dėl kitų padarytų nusikalstamų veikų, ir sutarė atsisakyti tam tikrų civilinių ieškinių. Kadangi, po šio susitarimo sudarymo, prokuroras vis tiek pareiškė civilinius ieškinius, kaltinamieji pateikė skundą dėl tokių, atrodo neteisėtų, prokuroro veiksmų. JAV Aukščiausiasis Teismas išaiškino, kad šioje byloje prokuroras viršijo savo

įgaliojimus, ir pripažino, kad toks susitarimas dėl kaltės pripažinimo tarp prokuroro ir kaltinamųjų (angl. *plea bargaining*) negalėjo būti sudarytas. Taigi, jeigu ir kiti JAV Aukščiausiojo Teismo sprendimai būtų pakrypę šia linkme, galimai susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) institutas šiandien neegzistotu. Galiausiai, 1970 m. JAV Aukščiausiasis Teismas padarė išvadą, kad derybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) yra neatsiejamos nuo baudžiamosios teisės ir jos taikymo, nes kaltės pripažinimas (angl. *guilty plea*) „nėra uždraustas Konstitucijos, taip pat dėl to, kad tiek valstybei, tiek kaltinamajam dažnai yra naudinga užkirsti kelią galimybei skirti maksimalią įstatyme numatytą bausmę“ (Brady v. Jungtinės Valstijos, 1970).

Taigi, šiuo metu egzistuoja pakankamai išvystytas susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) institutas, kuris patapęs pagrindiniu būdu užbaigti baudžiamąjį procesą Jungtinėse Valstijose. Galima pagrįstai teigti, kad šio instituto įsitvirtinimui didžiausią įtaką padarė didėjantis bylų skaičius, baudžiamojo proceso sistemos tobulinimas ir, žinoma, suvokimas, jog toks pagrindas užbaigti baudžiamąjį procesą išties sudaro prielaidas spręsti bylas ekonomiškiau, greičiau ir efektyviau.

1.2. Kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo samprata

Kaip jau buvo apibrėžta šio skyriaus pradžioje, derybų tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) metu kaltinamajam gali būti pareiškiami lengvesni kaltinimai dėl jo padarytos nusikalstamos veikos, taip pat gali būti paskirta švelnesnė bausmė, nei tuomet, jei jį kaltu pripažins teismas. Žinoma, toliau analizuojant susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) institutą, pirmiausia reikia aptarti šio proceso svarbiausią siekį – pačio kaltinamojo kaltės pripažinimą (angl. *guilty plea*) baudžiamojoje byloje.

Remiantis JAV Federalinių baudžiamojo proceso taisyklių 11 straipsnio (a) punkto (1) papunkčiu, kaltinamasis gali: 1) kaltės nepripažinti (angl. *plead not guilty*), 2) pripažinti kaltę (angl. *plead guilty*) arba, su teismo sutikimu 3) pripažinti kaltę *nolo contendere*¹ (angl. *nolo contendere plea*) (Federal Rules of Criminal Procedure, 2022). Šie trys kaltinamojo

¹ *Nolo contendere* išvertus iš lotynų kalbos reiškia „nenoriu ginčyti“, „neginčiju“.

pasirinkimai lemia tolimesnę baudžiamosios bylos eigą. Kaltės nepripažinus, vyksta tolimesnis teisminis procesas, kurio metu baudžiamoji byla nagrinėjama iš esmės, analizuojant įrodymus, apklausiant liudytojus ir etc. Na, o pripažinus kaltę, priklausomai nuo aplinkybių, baudžiamoji byla dažniausiai tuo ir užbaigiama, kai teismas patvirtina kaltės pripažinimą ir lieka nuspręsti bausmės skyrimo posėdyje (angl. *sentencing hearing*) kokia sankcija bus skiriama kaltu pripažintam asmeniui. Remiantis JAV Aukščiausiojo Teismo praktikoje pateiktu išaiškinimu, „prisipažinimas yra daugiau nei praeities veiksmų pripažinimas; tai yra kaltinamojo sutikimas, kad apkaltinamasis nuosprendis būtų priimtas be teismo proceso – jo teisės į bylos nagrinėjimą prieš prisiekusiuosius ar teisėją, atsisakymas“ (Brady v. Jungtinės Valstijos, 1970 m.). Faktą, kad kaltinamasis atsisako daugelio savo procesinių teisių patvirtina, jau minėtų JAV Federalinių baudžiamosio proceso taisyklių 11 straipsnio (b) punkto (f) papunktis, kuriame nurodoma, kad jeigu teismas priima kaltinamojo kaltės pripažinimą (angl. *guilty plea*) ar *nolo contendere* kaltės pripažinimą (angl. *nolo contendere plea*), kaltinamasis atsisako tokių teisių, kaip: teisės į prisiekusiųjų teismą, teisės teismo posėdžio metu pasinaudoti kryžminės apklausos galimybe, duoti parodymus ir pateikti įrodymus, reikalauti, kad liudytojai atvyktų į teismą; ir kitų baudžiamajame procese kaltinamam asmeniui suteikiamų teisių. Taip pat kaltinamasis atsisako teisės pateikti apeliaciją dėl jo atžvilgiu priimto apkaltinamojo nuosprendžio. Taigi, asmuo atsisako galimybės viešame teismo procese įrodyti savo nekaltumą. Žinoma, kaip jau minėta, kaltinamasis gali pripažinti kaltę *nolo contendere* (angl. *nolo contendere plea*). Remiantis JAV Federalinių įrodymų taisyklių 410 straipsnio (a) punkto (2) papunkčiu, *nolo contendere* kaltės pripažinimas (angl. *nolo contendere plea*) nuo paprasto kaltės pripažinimo skiriasi tuo, jog šis kaltės pripažinimas laikytinas kaip neleistas įrodymas asmens kaltei nustatyti kitoje civilinėje ar baudžiamosioje byloje (Federal Rules of Evidence, 2023). Pavyzdžiui, jeigu užpuolimo metu nukentėjusiajam padaroma ne tik fizinė, bet ir turtinė žala, tarkime, sudaužomas mobilus ryšio telefonas, ir teismas leidžia kaltinamajam pripažinti kaltę *nolo contendere* (angl. *nolo contendere plea*), nukentėjusysis nebegalės šio kaltės pripažinimo panaudoti kaip įrodymo civilinėje byloje dėl turtinės žalos atlyginimo. Žinoma, JAV Aukščiausiojo Teismo praktikoje išaiškinta, jog nors ir *nolo contendere* kaltės pripažinimas pažodžiui reiškia „neginčiju“, ir tai yra „tik pareiškimas apie nenorą ginčyti ir ne daugiau“, tačiau šis kaltės pripažinimas vis tiek reiškia kaltinamojo pripažinimą visoms kaltinamajame akte nustatytoms aplinkybėms (Lott v. Jungtinės Valstijos, 1961). Tuo tarpu, kai kaltinamasis kaltės nepripažįsta, prokuroras, siekdamas pakeisti kaltinamojo poziciją, gali bandyti derybų metu šį įtikinti pakeisti savo nuomonę ir už kaltės pripažinimą mainais pasiūlyti „nuolaidų“ – taigi, būtent taip prasideda

derybos tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo, kaip pagrindo užbaigti baudžiamąjį procesą be teismo nagrinėjimo (angl. *plea bargaining*).

Derybų tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) metu vyksta diskusijos tarp kaltinamojo (ar jo gynėjo) ir prokuroro, kuriomis siekiama susitarti abiem pusėm priimtiniomis sąlygomis ir, kaip jau minėta, byla išsprendžiama be teismo proceso. Susitarimas dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) sudaro prielaidą išvengti teismo proceso rizikos ir dvejonų, jog byla bus išspręsta ne pagal prokuroro ir kaltinamojo norimą baudžiamosios bylos baigtį (Bibas, 2004, p. 2529). Taip pat, verta pabrėžti ir tai, kad kai pasiekiamas susitarimas dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), byla išsprendžiama žymiai greičiau, nes, jeigu reikalinga, netrukus skiriamas teismo posėdis dėl skirtinos bausmės nustatymo ir paskyrimo (angl. *sentencing hearing*). Tiek gynybos, tiek kaltinimo pusė gali pradėti derybas dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) (Alschuler, 1981, p. 652). Pabrėžtina, kad susitarimui dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) reikia teismo patvirtinimo, be kita ko, teisėjas turi įsitikinti, kad kaltinamasis susitarimą sudaro savanoriškai ir visiškai suprasdamas iš to kylančias pasekmes. JAV Aukščiausiojo Teismo praktikoje yra išaiškinta, kad konstitucinių teisių atsisakymas turi būti ne tik savanoriškas, bet ir sąmoningas, protingas veiksmas, atliktas pakankamai gerai suvokiant atitinkamas aplinkybes ir galimas pasekmes (Brady v. Jungtinės Valstijos, 1970). Teisėjas taip pat gali pareikalauti pateikti ikiteisminio tyrimo ataskaitą (angl. *presentence report*), kuri šiame procese yra ypač svarbi. Kaip minėta, teismo procesas nevyksta, taigi nėra galimybės teismui „susipažinti“ su kaltinamuoju, jog būtų galimybė individualizuoti ir paskirti tinkamą bausmę, jeigu susitarimo metu tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*), teismo vertinimu, sutarta bausmė neatitinka teisingumo principo (Carman, Harutunian, 2004, p. 2). Verta pabrėžti tai, jog derybos tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) negalioja, jeigu derybų metu kaltinimo pusė grasina fiziškai susidoroti, taip pat jeigu grasinama pradėti papildomą baudžiamąjį persekiojimą ar neinformuojant kaltinamojo apie jo teisę turėti gynėją. Egzistuojant tokioms aplinkybėms, akivaizdu, kad kaltės pripažinimas turi būti panaikintas (Santobello v. Niujorkas, 1971). Apibendrinant, kaltinimo ir gynybos susitarimas (angl. *plea bargaining*) baudžiamajame byloje gali būti pagrindas baigti baudžiamąjį procesą be teismo nagrinėjimo. Tačiau susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) turi patvirtinti teismas, jis turi būti kaltinamojo sudarytas savanoriškai, be prievartos, ir visiškai suprantant iš to kylančias pasekmes.

Viena iš susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) formų yra derybos dėl kaltinimo (angl. *charge bargaining*). Derybos dėl kaltinimo (angl. *charge bargaining*) – tai derybų procesas teisinėje sistemoje, kai kaltinamasis sutinka pripažinti kaltę, bet tik dėl lengvesnio kaltinimo. Šis derybų procesas paprastai vyksta tarp kaltinamojo gynėjo ir prokuroro. Anot Amerikos teisininkų asociacijos (angl. *American Bar Association*) susitarimo dėl kaltės pripažinimo specialiosios darbo grupės ataskaitos – derybos dėl kaltinimo (angl. *charge bargaining*) yra viena dažniausių susitarimo dėl kaltės pripažinimo formų (Plea Bargain Task Force Report, 2023, p. 12). Pačioje derybų dėl kaltinimo (angl. *charge bargaining*) pradžioje, kaltinamajam pateikiami pirminiai kaltinimai dėl jo padarytos nusikalstamos veikos. Vykstant deryboms tarp gynybos ir kaltinimo pusių, tariamasi dėl pateiktų pirminių kaltinimų perkvalifikavimo į lengvesnius, t. y. kad kaltinamasis pripažins kaltę dėl lengvesnio kaltinimo, palyginus su pirminiais kaltinimais, už kurių dažnai skiriama mažesnė maksimali bausmė arba už tokį nusikaltimą, dėl kurio padarymo nėra skiriama privaloma minimali bausmė². Taip pat galimos derybos ir dėl bausmės (angl. *sentencing bargaining*), kai kaltinamasis sutinka pripažinti savo kaltę dėl tam tikro kaltinimo, o prokuroras mainais už tai sutinka rekomenduoti teismui tam tikrą bausmės intervalą ar bausmę, kuri yra švelnesnė nei pirminė kaltinamajam grėšianti sankcija dėl jo padarytų nusikalstamų veikų (Plea Bargain Task Force Report, 2023, p. 12).

Taip pat derybos gali vykti ir dėl faktų (įrodymų) (angl. *fact bargaining*), kuriais grindžiamas kaltinimas. Prokuroras ir kaltinamojo gynėjas gali tartis dėl įrodymų, kurie bus naudojami konkrečioje baudžiamojame byloje, pvz. dažnai narkotikų byloje susitariama, kad kaltinamasis pripažins kaltę tik dėl kaltinimo, susijusio su tam tikru narkotikų kiekiu, nors prokuroras gali turėti įrodymų, kad kaltinamasis gali būti traukiamas baudžiamojon atsakomybėn ir dėl disponavimo didesniu narkotikų kiekiu (Plea Bargain Task Force Report, 2023, p. 12). Derybose dėl atitinkamų faktų (įrodymų) (angl. *fact bargaining*) naudojimo baudžiamajame procese, aktyviai veikia rungtyniškumo principas (Goodpaster, 1987, p. 119). Prokuroras turi pateikti kuo daugiau įrodymų prieš kaltinamąjį, kurie pagrįstai įrodo, kad padaryta nusikalstama veika, ir siekti kuo griežtesnės bausmės paskyrimo. Atitinkamai kaltinamojo gynėjas turi ginti kaltinamojo interesus ir stengtis pasiekti savo ginamajam kuo palankesnę rezultatą ir pateikti faktus, įrodančius ginamojo

² Jungtinių Valstijų kodekso 18 antraštinė dalis (kuri yra pagrindinis Jungtinių Valstijų federalinės vyriausybės baudžiamasis kodeksas) numato, jog už tam tikrus nusikaltimus privalomai būtų skiriama minimali bausmė, pvz. pagal 225 str., „tas kas organizuoja, vadovauja ar prižiūri tęstinių finansinių nusikaltimų įmonę ir per bet kurį 24 mėnesių laikotarpį iš tokios įmonės gauna 5 000 000 JAV dolerių ar daugiau bendrųjų pajamų, baudžiamas <...> ir įkalinamas ne trumpesniam kaip 10 metų laikotarpiui arba iki gyvos galvos.

nekaltumą. Taigi, kaltinimas ir gynyba turi uoliai ginti savo pozicijas derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) procese. Pasibaigus derybų procesui tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) pusių, gali būti sutariama ir patvirtinama konkreti įvykių versija, kurioje nutariama nutylėti tam tikrus faktus, kurie įrodo, kad kaltinamajam pagal įstatymus grėstų griežtesnė bausmė (Pizzi, 1996, p. 336). Tam, jog nebūtų kliūčių tokio susitarimo patvirtinimui teisme, prokuroras gali nepateikti tam tikros baudžiamosios bylos medžiagos, pvz. probacijos pareigūnams (angl. *probation officer*), jog šie teisme nepasidalintų informacija, kuri sudarytų sąlygas nepatvirtinti kaltinamojo pripažinimo kaltu dėl šio padarytos nusikalstamos veikos (Pizzi, 1996, p. 336). Taigi, apibendrinant, teismui nepateikiama visa informacija, susijusi su atitinkama baudžiamąja byla. Diskutuotina, ar toks derybų proceso veikimas tarp kaltinimo ir gynybos iš esmės yra teisingas. Teismas tokiu atveju lieka nuošalyje ir neturi galimybės įvertinti visos bylos medžiagos, suvokti, ar derybų keliu sutarta bausmė kaltinamajam yra individualizuota. Teisingumo vykdymas iš esmės paliekamas tik prokurorui ir kaltinamajam bei jo gynėjui. Žinoma, bendrosios teisės valstybėse vyrauja nuostata, kad susitarimas dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) yra „vienas iš esminių rungtyniško baudžiamojame proceso bruožų, daugumos akademikų pripažįstamas pagrindiniu, palyginti su teisiniu nagrinėjimu“ (Jurgaitis, 2002 cituota McDonald, Cramer, p. 41). Tačiau svarstyтина, ar toks požiūris gali būti pripažintas kontinentinės teisės sistemoje. Taigi, atliekant derybų dėl faktų (angl. *fact bargaining*) proceso analizę, pagrįstai galima kelti diskusiją, ar rungtyniškumo principas yra aukščiau už tiesos nustatymą baudžiamajame procese.

Verta aptarti ir kaltinamojo apeliavimo galimybę, priėmus susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*). Kaip jau nurodyta prieš tai, kaltinamasis, teismo posėdyje, kuriame svarstomas susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) patvirtinimas (angl. *arraignment*) atsisako daugelio savo teisių priimdamas sprendimą pripažinti kaltę, tuo pačiu ir teisės apskūsti šį sprendimą. Pvz. 1990 m. JAV Ketvirtosios apygardos apeliacinio teismo sprendime, byloje Jungtinės Valstijos v. Wiggins, susitarime dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) buvo nuostata, kad kaltinamasis „aiškiai atsisako teisės apskūsti nuosprendį bet koku pagrindu“ mainais į šiame susitarime (angl. *plea bargaining*) jam suteikiamas lengvatas (Reimelt, 2010, p. 877 cituota Jungtinės Valstijos v. Wiggins). Tačiau, paminėtini ir kiti teismo sprendimai, kuriuose matoma, kad kaltinamasis atsisako ne visų apeliacijos teisių. Susitarime dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) galima numatyti sąlygą, kad kaltinamasis „savanoriškai ir neabejodamas atsisako bet kokios teisės apskūsti nuosprendį, bausmę ar kitus su šiuo baudžiamuoju

persekiojimu susijusius klausimus“, išskyrus atvejus, jeigu „bausmės dydis viršija teisės aktuose nustatytą minimalų ar maksimalų dydį“ (Agarwal v. Jungtinės Valstijos, 2022). Taip pat susitarime dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) galima numatyti ir sąlygas, kad kaltinamasis „sutinka atsisakyti teisės apskūsti nuosprendį šioje byloje, įskaitant, bet neapsiribojant, bet kokią laisvės atėmimo bausmę, baudą, konfiskavimą, restitucijos taikymą, lygtinio paleidimo terminus ar sąlygas...“, bet išsaugoti teisę pateikti apeliacinį skundą, jeigu bausmė „viršija įstatyme nustatytą maksimalią bausmę arba teismo nustatytą orientacinį intervalą“, ir teisę pateikti apeliacinį skundą dėl „neefektyvios advokato pagalbos, tačiau apeliaciniame skunde nekelti kitų su nuosprendžiu ar bausme susijusių klausimų“ (Jackson v. Jungtinės Valstijos, 2022). Taigi, *ad legem*, kaltinamasis pripažįstant kaltę atsisako apeliacijos teisės, tačiau susitarime tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) gali būti numatomos ir sąlygos, kokias konkrečiai apimtimi šios teisės yra atsisakoma, ir dėl kokių priežasčių kaltinamasis jo atžvilgiu priimtą apkaltinamąjį nuosprendį gali skūsti.

Vyraujantis požiūris į susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) ir kaltės pripažinimo pareiškimo (angl. *guilty plea*) institutus, daugiausia atkreipia dėmesį į tokias procesines vertybes kaip greitis, sąnaudos, veiksmingumas, konkretumas ir aiškumas (Bibas, 2003, p. 1367). Visų pirma, kaip aptarta prieš tai šiame magistro darbe, baudžiamosios bylos išnagrinėjamos labai greitai. Priklausomai nuo kaltinamojo noro pripažinti kaltę, baudžiamoji byla gali pasibaigti ir pradinėje stadijoje, kai pirmą kartą kaltinamajam suteikiamas šansas sudalyvauti teismo posėdyje (angl. *arraignment*), kurio metu pristatomas kaltinamasis aktas ir pačio kaltinimo esmė, o asmuo gali sutikti su pareikštais kaltinimais ir pripažinti kaltę. Žinoma, kaltės neprisipažinimas šiame teismo posėdyje kaltinamajam (ar jo gynėjui) neužkerta galimybės toliau derėtis su prokuroru dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) ir atitinkamų kaltinimų ar bausmės sumažinimo. Vertinant faktą, jog kaltinamajam vos tik pareiškus kaltinimus dėl jo padarytos nusikalstamos veikos, šis gali sutikti pripažinti kaltę, matomas aiškus baudžiamąjo proceso efektyvumas. Teisminiems procesams nevykstant sutaupoma valstybės išteklių, taigi derybos dėl kaltės pripažinimo tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) tampa efektyviu bylų išsprendimo mechanizmu (Alschuler, 1983, p. 937-938). Taip pat pabrėžtina, jog tokiu būdu sutaupyti resursai gali praversti, kai vykdomi baudžiamieji persekiojimai ypač sunkiose, daug laiko ir sąnaudų reikalaujančiuose bylose, kurios nagrinėjamos teisme. Taip pat pastebima, kad derybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) yra mechanizmas, skatinantis kaltinamuosius bendradarbiauti su valstybinėmis

institucijomis ir prisiimti atsakomybę už savo nusikalstamą elgesį (Plea Bargain Task Force Report, 2023, p. 12). Be kita ko, kaip minėta prieš tai, susitarimas dėl kaltės pripažinimo tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) suteikia teisinį aiškumą, t. y. konkrečią ir neabejotiną bylos baigtį, kuri tampa galutinė tiek kaltinamajam, tiek kitiems baudžiamojo proceso dalyviams. Prokurorai linkę siūlyti žymiai švelnesnes bausmes už kaltės pripažinimą ikiteisminio tyrimo stadijoje (Burke, 2007, p. 184-185). Taigi, susitarimas dėl kaltės pripažinimo, kaip pagrindas užbaigti baudžiamąjį procesą, turi daugelį teigiamų aspektų.

Tikslesnei susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) instituto analizei prasminga paminėti ir dar vieną kaltės pripažinimo būdą – Alfordo kaltės pripažinimą (angl. *Alford plea*), kurio ištakos siejamos su baudžiamąja byla Alford v. Šiaurės Karolina. Kaltinamajam Henry Alford buvo pareikšti kaltinimai dėl pirmojo laipsnio nužudymo (angl. *first-degree murder*). Tačiau, vedamas baimės dėl mirties bausmės paskyrimo pradinių kaltinimų pagrindu, H. Alford sutiko sudaryti susitarimą su prokuroru dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), nors savo kaltės iš esmės nepripažino. Taigi teismas patvirtino susitarimą tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*), kai kaltinamasis H. Alford „pripažino kaltę“ dėl antrojo laipsnio žmogžudystės (angl. *second-degree murder*)³, tačiau, paradoksaliai, tvirtino esąs nekaltas. H. Alford, jau atliekant laisvės atėmimo bausmę, pateikė skundą JAV Aukščiausiajam Teismui teigdamas, jog kaltės pripažinimas buvo priverstinis tuo aspektu, kad jis neturėjo pasirinkimo, t. y. slėgė per didelę baimę dėl mirties bausmės paskyrimo, todėl šiuo argumentu ginčijo savo kaltės pripažinimą. JAV Aukščiausiasis Teismas šioje byloje svarstė klausimą, ar kaltinamasis gali sudaryti susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), jeigu kaltės iš esmės nepripažįsta ir susitarimą sudaro tik dėl švelnesnės bausmės paskyrimo. Buvo nuspręsta, kad tokie kaltės pripažinimai (angl. *Alford pleas*) yra teisėti, iki tol, kol teismas įsitikina, kad kaltinamasis supranta iš kaltės pripažinimo kylančias pasekmes, ir žinoma, ar susitarimą dėl kaltės pripažinimo priima savanoriškai (Alford v. Šiaurės Karolina, 1970).

Taigi, atlikus susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) sampratos analizę, galima pastebėti, kad institutą charakterizuoja šie požymiai: kaltinamojo kaltės pripažinimas; derybų procesas; kaltinamojo teisių į teisminį procesą atsisakymas; būtinas

³ Jungtinėse Valstijose nužudymai skirstomi į tyčinius nužudymus (angl. *murder*), kurie išskirstomi laipsniais, t. y. pirmo, antro arba trečiojo laipsnio nužudymas; arba nužudymas be pradinio pasirošimo (netyčinis) (angl. *manslaughter*).

teismo patvirtinimas ir imperatyvus reikalavimas teismui įsitikinti, jog susitarimas sudarytas kaltinamojo valia ir suvokiant jam iš to kylančias pasekmes. Be kita ko, šiuo institutu siekiama proceso efektyvumo, operatyvumo ir ekonomiškumo. Pabrėžtina ir tai, kad derybos įmanomos dėl bet kurios nusikalstamos veikos. Taip pat, kaip jau aptarta prieš tai, sudarant susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) susiaurinamos apeliacijos galimybės. Pabrėžtina, jog derybas gali inicijuoti tiek kaltinimo, tiek gynybos pusė, o pasiekus susitarimą, tiek prokurorui, tiek kaltinamajam egzistuoja prielaidos prognozuoti baudžiamosios bylos baigtį.

1.3. Kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo problematika

Nors ir iš pirmo žvilgsnio gali pasirodyti, jog derybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) tarp kaltinimo ir gynybos gali baigtis abiem pusėms palankiu rezultatu, t. y. kaip jau minėta, kaltinamasis gali būti pripažintas kaltu dėl lengvesnio nusikaltimo ar būti nuteistas švelnesne bausme, o prokuroras žymiai greičiau „atsikratyti“ baudžiamąją bylą ir pradėti tirti kitas nusikalstamas veikas, tačiau iš tiesių šis institutas turi netgi keletą problematinių aspektų.

Kaltinamieji gali jaustis spaudžiami sudaryti susitarimą dėl kaltės pripažinimo. Taip atsitinka, nes baiminamasi griežtesnės bausmės, jeigu baudžiamoji byla pasieks teismą, vertinant faktą, jog prokurorai vykstant deryboms dažnai pabrėžia kokia bausmė kaltinamajam grės, jei šį kaltu pripažins teismas. Taigi, vertinant šį faktorių, netgi nekalti žmonės pripažįsta kaltę derybose dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*). Pavyzdžiui, remiantis JAV 2021 m. Nacionalinio išteisinimų registro ataskaita, 22 % išteisintųjų bylų buvo susijusios su nepagrįstais kaltės pripažinimais (National Registry of Exoneration, 2022). Nekaltiems asmenims, kurie pripažįsta kaltę derybų keliu (angl. *plea bargaining*), po to tampa labai sunku ką nors įtikinti, kad jie iš tiesų yra nekalti. Tiek teisėjai, tiek prokurorai, policijos pareigūnai, advokatai ar netgi tokio asmens draugai mažiau linkę tikėti kaltę pripažinusio kaltinamojo nekaltumu. Be kita ko, procedūrinės kliūtys neleidžia šiems asmenims pateikti apeliacinių skundų, teikti prašymų dėl atsižvelgimo į naujus įrodymus (National Registry of Exoneration, 2015). Taip pat pasitaiko atvejų, kai prokurorai kaltinamuosius spaudžia sudaryti susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), grasinant panaudoti fizinį smurtą, ar kitas priemones prieš kaltinamąjį, vien tik tam, jog šis prisipažintu kaltu (Waley v. Johnston, 1942). Taigi,

pagrįstai galima teigti, kad asmenys, atsidūrę situacijose, kai tenka derėtis dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), patiria didelę psichologinę naštą, ypač tie, kurie yra neteisingai apkaltinami.

Pabrėžtina ir tai, kad derybų procese dėl kaltinamojo kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), taip pat vyrauja ir nelygybė tarp asmenų. Tai, kad kaltinamieji, turintys daugiau pajamų gali sau leisti pasinaudoti ypač kompetentingų advokatų teisinėmis paslaugomis, kurie šiuos atstovauja ikiteisminiame tyrime ir/ar teisme, nei tie, kurie susiduria su finansiniais sunkumais kasdieniniame gyvenime, nėra naujiena niekam. Taip pat pastebima tendencija, kad asmenys, sumokėję užstatą už jų paleidimą į laisvę, mažiau linkę derėtis dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), kad tik išvengtų kalėjimo, o tai rodo, kad teisinė sistema baudžia ne labiausiai kaltus asmenis, o žmones, kurie negali susimokėti užstato (Mathews II, Curiel, 2019). Iš to seka ir tai, jog nepasiturintys asmenys labiau linkę pripažinti kaltę derybų procese, vien tik tam, kad galėtų išeiti iš įkalinimo įstaigos ir tęsti savo kasdieninį gyvenimą, eiti į darbą, prižiūrėti vaikus ir etc. Taip pat pastebima, kad valstybės paskirti advokatai, dėl savo didelio darbo krūvio ir kompetencijų neturėjimo, dažnai spaudžia savo ginamuosius pripažinti kaltę derybų procese (Bibas, 2003, p. 1383). Šiam teiginiui pagrįsti, paminėtina, kad užsienyje gimusių (ne JAV piliečių) kalinių skundai dažnai susiję su tuo, kad jiems paskirti gynėjai ragina pripažinti kaltę, kai paaiškėja, kad jie neturi pinigų teisinėms išlaidoms sumokėti (Alschuler, 1979 cituota Crime and the Foreign Born, 1931, p. 30). Be kita ko, pozicija, kad kaltinamųjų, kurie gyvena finansiniame nepritekliuje, atžvilgiu gali būti neteisėtai priimti apkaltinamieji nuosprendžiai susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) keliu, buvo išdėstyta jau beveik prieš šimtą metų. 1927 m. teisininkas Justin Miller teigė, kad baudžiamosios teisės administravimo sistema yra pavojinga asmenų teisėms; neturtingas, draugų neturintis, bejėgis žmogus dažniausiai tampa tuo, kuris padeda papildyti apkaltinamųjų nuosprendžių registrą (Alschuler, 1979 cituota Miller, 1927, p. 30).

Verta paminėti ir Kalief Browder istoriją. 2010 m. šešiolikmetis K. Browder keliavo namo iš vakarėlio per Bronksą⁴ ir buvo sustabdytas policijos pareigūnų, nes šie jį norėjo apklausti dėl netoliese įvykusio plėšimo. K. Browder nurodžius, jog šis plėšimo neįvykdė ir atlikus jo apžiūrą, kuri nedavė jokių vaisių, šis vis tiek buvo pristatytas į policijos komisariatą tolimesnei apklausai. Nors K. Browder tvirtino, kad jis yra nekaltas, jam vis tiek buvo pareikšti kaltinimai dėl plėšimo (angl. *robbery*), didelės vertės turto vagystės

⁴ Bronksas (angl. *Bronx*) yra vienas iš penkių Niujorko rajonų (šiauriausias).

(angl. *grand larceny*) ir užpuolimo (angl. *assault*). Teismas nustatė trijų tūkstančių JAV dolerių vertės užstatą, dėl šio paleidimo į laisvę, tačiau K. Browder šeima tokios pinigų sumos neturėjo. K. Browder trejus metus įrodinėjo savo nekaltumą, kaltės nepripažinimo ir laukė teismo, kad šis nustatytų jo nekaltumą. Kalinimo įstaigoje K. Browder patyrė neįsivaizduojamą kalinių ir netgi, kalinimo įstaigos darbuotojų, smurtą. Praėjus keturioms dienoms po dvidešimtojo K. Browder gimtadienio, prokuratūra panaikino visus kaltinimus ir K. Browder galėjo išeiti į laisvę. Tačiau, praėjus dvejiems metams po jo išleidimo į laisvę, K. Browder, dėl Raikerso salos kalėjime⁵ patirtų traumų, pasikorė (Harrison, 2017, p. 534). Taigi, finansinis nepriteklus, t. y. negalėjimas sumokėti trijų tūkstančių JAV dolerių vertės užstato, privedė nekaltą žmogų prie savižudybės.

Dar vienas probleminis susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) instituto aspektas – visuomenės pasitikėjimo teisingumo sistema praradimas (Fitz-Gibbon, Flynn, 2011, p. 918). Kaltinamojo kaltės pripažinimas derybų metu, be teismo proceso, visuomenei gali sudaryti įspūdį, kad nusikaltėliams galima lengvai „išsisukti“ nuo viešo bei visapusiško teismo proceso (Tyler, 1998 cituota Tyler, 1990, p. 46). Galima manyti, kad kaltinimo ir gynybos derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) institutas pažeidžia teisingumo ir sąžiningumo aspektus, jeigu vertiname faktą, kad kaltinamieji, padarę itin žiaurios nusikaltimus yra nubaudžiami lengvesnėmis bausmėmis. Pavyzdžiui, remiantis Nacionalinės baudžiamųjų bylų advokatų asociacijos (angl. *National Association of Criminal Defense Lawyers*)⁶ ir Niujorko valstijos baudžiamųjų bylų advokatų asociacijos (angl. *New York State Association of Criminal Defense Lawyers*)⁷ ataskaita, po teismo bylos nagrinėjimo, prokurorai siekia, kad kaltinamajam būtų paskirtos žymiai didesnės bausmės, net jei jis išteisintas dėl griežčiausių kaltinimų (The New York State Trial Penalty..., 2021, p. 39). Taip nutiko Victor Gutierrez, kuriam derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) metu buvo pareikšti kaltinimai dėl nužudymo ir pasiūlyta 12 metų laisvės atėmimo bausmė, tačiau V. Gutierrez stoji prieš teismą ir buvo išteisintas dėl nužudymo, tačiau pripažintas kaltu dėl lengvesnių kaltinimų, t. y. dėl smurtavimo bei neteisėto ginklų laikymo ir šiam paskirta 34,5 metų laisvės atėmimo bausmė (The New York State Trial Penalty..., 2021, p. 39). Galima rasti netgi mokslininkų teiginių, kad nors

⁵ Raikerso sala (angl. *Rikers Island*) – kalėjimas-sala Niujorke.

⁶ Nacionalinė baudžiamųjų bylų advokatų asociacija (angl. *National Association of Criminal Defense Lawyers*) (toliau – NACDL) – 1958 m. įkurta profesinės advokatų asociacija, vienijanti daugiau nei 40 000 narių visose Jungtinėse Valstijose.

⁷ Niujorko valstijos baudžiamųjų bylų advokatų asociacija (angl. *New York State Association of Criminal Defense Lawyers*) (toliau – NYSACDL) – tai visos valstijos baudžiamųjų bylų advokatų organizacija, vienijanti daugiau kaip 1 000 (tūkstantį) privačių advokatų ir valstybinių gynėjų, dirbančių teismuose visose Niujorko valstijos dalyse. Ši organizacija yra NACDL filialas.

ir prokurorai skelbia ataskaitas apie tūkstančius apkaltinamųjų nuosprendžių, tačiau „90 % tokių apkaltinamųjų nuosprendžių pasiekta derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) keliu, kai tikimasi, kad bus paskirta minimali bausmė, ir tai yra pigiausia išeitis, iš esmės prilygstanti leidimui pažeidinėti įstatymus.“ (Alschuler, 1979 cituota Pound, 1930, p. 30). Taigi, akivaizdu, jog matant tokias situacijas, visuomenė gali susidaryti išpūdį, jog visi asmenys, kurie pripažįsta kaltę be teismo proceso, yra nubaudžiami per švelniai ir turi sulaukti griežtesnių bausmių už jų padarytas nusikalstamas veikas, *ergo*, prarandamas pasitikėjimas teisingumo sistema.

Verta paminėti ir tai, jog deryboms tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) trūksta skaidrumo (Barry, 2017, p. 176). Šis faktorius taip pat gali kelti nepasitikėjimą baudžiamosios justicijos teisingumo sistema. Anot Amerikos teisininkų asociacijos (angl. *American Bar Association*), viešas prisiekusiųjų teismas skatina pagrindines skaidrumo, atskaitomybės, teisingumo ir teisėtumo vertybes, nes teisminiai procesai tarnauja kaip sistemos kontrolė tiek dėl bendruomenės dalyvavimo, tiek dėl teisminės peržiūros proceso. Tuo tarpu derybų procesas dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) vyksta už „uždarų durų“, t. y. teismo koridoriuose arba telefoniniais pokalbiais, be teisėjo, visuomenės, nukentėjusiojo ar žiniasklaidos dalyvavimo (Plea Bargain Task Force Report, 2023, p. 14). Taigi, dėl skaidrumo trūkumo gali susiformuoti visuomenės išpūdis, kad teisingumas vykdomas slaptai ir nesivadovaujant teisės aktais. Skaidrumo nebuvimas taip pat pasireiškia ir per pareigūnų ir (ar) prokurorų neteisėtų procesinių veiksmų ištyrimo galimybes. Teisės aktai gali numatyti įvairių būdų, kaip nustatyti ir iširti pareigūnų ir (ar) prokurorų netinkamą elgesį, tačiau pagrindinė pareigūnų ir (ar) prokurorų netinkamo pareigų atlikimo kontrolės priemonė, teismų sistemoje, yra draudimas naudoti įrodymus baudžiamojoje byloje, kurie surinkti neteisėtais būdais, t. y. pažeidžiant kaltinamojo teises (Thaman, 2001, p. 604). Ši taisyklė galioja tiek bendrosios, tiek kontinentinės teisės sistemoje. Anglosaksiškajame prisiekusiųjų teisminiame procese (angl. *jury trial*), teisėjas įrodymų priimtinumą klausimą sprendžia specialaus posėdžio metu, kuris vyksta atskirai nuo prisiekusiųjų, o ši procedūra vadinama *voir dire* (Juozapavičius, Leonaitė, 2021, p. 83). Vertinant tai, kad derybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) vyksta tik tarp prokuroro ir kaltinamojo (ar jo gynėjo), nėra galimybės teismo posėdyje iširti, ar įrodymai gauti leistinu būdu (Schulhofer, 1992, p. 1994). Taigi, teisminis procesas atlieka svarbų vaidmenį, siekiant užtikrinti skaidrų pareigūnų ir kitų valstybinių institucijų subjektų pareigų atlikimą, tačiau derybos tarp dėl

kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) iškraipo šias kontrolės sistemas, vertinant, kad procesas iš esmės vyksta tik tarp kaltinimo ir gynybos, o ne teisiniu keliu.

Taigi, apibendrinant, kaltinimo ir gynybos derybų (angl. *plea bargaining*) institutas turi rimtų trūkumų, kurie, norint kad baudžiamoji teisinė sistema veiktų teisingai ir teisėtai, turėtų būti taisytini. Visuomenės negalėjimas įsitraukti į baudžiamąjį procesą skatina nepasitikėjimą baudžiamąja teisine sistema, nes didžioji dalis asmenų nėra susipažinę kaip veikia teisinė sistema, kaip ir kodėl atitinkamiems asmenims yra skiriamos bausmės ir sankcijos. Viešo teismo proceso nebuvimas gali sudaryti prielaidas asmenims galvoti, jog susitarimai tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) yra neteisėti ir neskaidrūs. Taip pat atsiranda prielaidos galvoti, kad kaltininkams paskirtos bausmės yra nesąžiningos bei neatitinka teisingumo kriterijų, *ergo*, asmenys, padarę nusikalstamas veikas, nėra nubaudžiami tolygiai jų padarytiems teisės pažeidimams, ypač sunkių nusikaltimų atveju.

2. Lietuvoje įtvirtintų supaprastinto proceso formų ir sutrumpinto įrodymų tyrimo analizė derybų tarp kaltinimo ir gynybos kontekste

Galima pagrįstai teigti, kad kaltinimo ir gynybos derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) institutas veikia kaip supaprastintas baudžiamasis procesas, kadangi skatina baudžiamųjų bylų išsprendimo efektyvumą. Teisės doktrinoje yra iškeltas teiginys, kuriuo siekiama paskatinti diskusiją, ar atsižvelgiant į tam tikrus baudžiamojo proceso ypatumus, Lietuvoje iš tikrųjų neegzistuoja kaltinimo ir gynybos derybų (angl. *plea bargaining*) institutas (Garbatavičiūtė, 2018, p. 141). Taigi, šioje magistro darbo dalyje bus siekiama atsakyti į šį klausimą. Žinoma, prieš atliekant analizę dėl susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) instituto egzistavimo prielaidų Lietuvoje, toliau šiame skyriuje, remiantis pirmoje magistro dalyje atlikta analize, pirmiausia išskiriami aiškūs kriterijai, kurie specifiskai apibrėžia derybų tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) institutą. Vadovaujantis šiais kriterijais, toliau analizuojamos BPK įtvirtintos supaprastintos baudžiamojo proceso formos ir sutrumpinto įrodymų tyrimo institutas, dėl kurių, pagal BK 64¹ straipsnį, skiriama bausmė sumažinama vienu trečdaliu (Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, 2000). Šios analizės metu išskiriami šių institutų panašumai ir skirtumai.

2.1. Kaltinimo ir gynybos derybų dėl kaltės pripažinimo kriterijai

Kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) atlikta instituto analizė pirmoje magistro darbo dalyje, leidžia išsiskirti aiškius kriterijus, kurie apibrėžia specifinius šio instituto bruožus:

1. Taigi, pirmasis susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijus yra kaltinamojo asmens kaltės pripažinimas. Kaip minėta 1.2 skyriuje, kaltinamasis gali arba visiškai pripažinti kaltę, arba, su teismo sutikimu, pripažinti kaltę *nolo contendere*, be kita ko, egzistuoja ir Alfordo kaltės pripažinimas (angl. *Alford plea*), kuriame, remiantis JAV Aukščiausiojo Teismo praktika, apskritai nereikalaujama, kad kaltinamasis tiesiogiai pripažintų kaltę (kaltė pripažįstama tik formaliai).
2. Antrasis susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijus – pats derybų procesas *per se*. Kaltinamasis (ar jo gynėjas) su prokuroru derasi dėl atitinkamų „nuolaidų“ už savo kaltės pripažinimą.

3. Trečiasis susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijus yra kaltinamojo atsisakymas teisės į teisminį procesą ir juo suteikiamų teisių.
4. Ketvirtasis specifinis šio instituto kriterijus yra būtinas teismo patvirtinimas, t. y. kaip jau minėta atliekant derybų tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) sampratos analizę, pačiam susitarimo išgaliojimui reikalingas teismo posėdis, kuriame turi būti patvirtinamas kaltinimo ir gynybos susitarimas (angl. *plea bargaining*).
5. Penktąjį, kaip atskirą kriterijų, galima išskirti teismo pareigą įsitikinti, ar kaltinamasis susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) sudarė savanoriškai ir ar visiškai suprantant iš to kylančias pasekmes.
6. Šeštasis kriterijus – šiuo institutu siekiama proceso efektyvumo, greitumo, ekonomiško.
7. Kaip septintąjį kriterijų galima išskirti procesinę galimybę derėtis dėl bet kokios padarytos nusikalstamos veikos, nepriklausomai nuo jos sunkumo.
8. Aštuntasis kriterijus – susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) pagrindu priimto apkaltinamojo nuosprendžio apskundimas. Kaltinamasis kaltės pripažinimo (angl. *guilty plea*) ar *nolo contendere* kaltės pripažinimo, po teismo sprendimo patvirtinti susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), kaip minėta 1.2 skyriuje, atsisako ir apeliacijos teisės. Kaip jau aptarta, apeliacija galima tik dėl tam tikrų aplinkybių, kurios iš anksto nurodomos susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) pareiškime.
9. Be kita ko, kaip papildomus šio instituto kriterijus galima įvardyti tokius požymius, kaip derybų pradžia, t. y. pradėti derybas gali tiek kaltinimo, tiek gynybos pusė.
10. Taip pat verta pabrėžti ir teisinio aiškumo siekį, nes sudarius susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), tiek kaltinimo tiek gynybos pusė tiksliai žino, pagal kokius baudžiamojo įstatymo straipsnius bus priimtas apkaltinamasis nuosprendis ir kokia sankcija bus paskirta.

Taigi, aiškiai išskyrus susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijus ir siekiant atsakyti į klausimą, ar Lietuvoje, *per se* egzistuoja šis institutas, toliau šiame darbe bus atliekama Lietuvos teisės aktuose įvirtintų supaprastintų baudžiamųjų procesinių formų ir sutrumpinto įrodymų tyrimo analizė. Remiantis BPK XXXI skyriaus nuostatomis, egzistuoja du bylų supaprastinti procesai: teismo baudžiamasis įsakymas, reglamentuojamas BPK 418-425 straipsniuose ir pagreitinamas procesas, reglamentuojamas BPK 426-432 straipsniuose (Lietuvos

Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, 2002). Be kita ko, vardan platesnės analizės ir jos efektyvumo, toliau šiame skyriuje analizuojamas ir sutrumpinto įrodymų tyrimo institutas, numatytas BPK 273 straipsnyje, derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kontekste, vertinant tai, jog šio instituto pritaikymas baudžiamojoje byloje, suteikia galimybę sutrumpinti teisminį bylos nagrinėjimą ir patį baudžiamąjį procesą. Taip pat, kaip jau minėta, teismui bylą išnagrinėjus bet kuria iš šių trijų institutų tvarka, paskiriama švelnesnė bausmė, jeigu tik kaltinamasis pripažįsta kaltę.

2.2. Baudžiamojo įsakymo analizė susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos kontekste

Stengiantis laikytis nuoseklumo, analizė bus pradėdama nuo BPK XXXI skyriuje numatytos pačios pirmos supaprastinto proceso formos – teismo baudžiamojo įsakymo. Taigi, vertinant pagal pirmąjį derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijų, t. y. įtariamojo⁸ kaltės pripažinimą, reikia pabrėžti, kad dėl teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo, BPK nenumato įtariamojo kaltės pripažinimo. Tuo tarpu Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijose „Dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu“ (toliau – GPRBĮ) 14.4. punkte nurodyta, kad prokuroro pareiškime dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu, būtina „išvardyti pagrindinius duomenis, kuriais grindžiamas kaltinimas, <...>. Tokie duomenys turėtų būti: įtariamojo prisipažinimas <...>“ (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos „Dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu“, 2015). Taigi, iš sakinio konstrukcijos „turėtų būti“ galima pagrįstai teigti, kad tai nėra imperatyvus reikalavimas, *ergo*, įtariamojo prisipažinimas nėra būtinas baudžiamojo įsakymo priėmimui. Kaip jau aptarta 1.2 poskyryje, nors ir susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) instituto pagrindinis siekis – kaltinamojo kaltės pripažinimas, šiam sutarimui sudaryti kaltinamajam egzistuoja prielaida kaltę pripažinti tik formaliai, pvz. sudaryti susitarimą Alfordo kaltės pripažinimo pagrindu (angl. *Alford plea*) arba, pripažinti kaltę *nolo contendere* su teismo sutikimu. Žinoma, reikia pabrėžti tai, kad jeigu kaltinamasis siekia bausmės sumažinimo baudžiamojo įsakymo priėmimo pagrindu, jis, remiantis BK 64¹ straipsniu, turi pripažinti kaltę, kad bausmė būtų sumažinta vienu trečdaliu. Be kita ko, kaltinamajam pripažinus kaltę ir nuoširdžiai gailintis, vadovaujantis BK VIII skyriaus nuostatomis, bausmė gali būti

⁸ Toliau tekste kalbant apie lietuviškąjį procesą bus vartojama sąvoka „įtariamasis“, pabrėžiant, kad taip asmuo, kuris įtariamas padaręs nusikalstamą veiką, įvardinamas Lietuvos Respublikos teisės aktuose ikiteisminio tyrimo procese.

sumažinama atsakomybę lengvinančių aplinkybių pagrindu. Taigi, vertinant teisės aktų analizę ir derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) niuansus, galima pagrįstai teigti, kad įtariamojo kaltės pripažinimo aspektu, baudžiamasis įsakymas su susitarimu dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) yra panašūs institutai, nes nors imperatyviai BPK nereikalauja kaltės pripažinimo, tačiau kaltinamasis, siekiant baudžiamąjį procesą užbaigti greičiau ir savo atžvilgiu naudingiau, turėtų pripažinti kaltę, o tokių situacijų pasitaiko ir derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) praktikoje.

Vertinant antrąjį susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijų, t. y. pačio derybų proceso buvimą tarp kaltinamojo ir (ar) jo gynėjo bei prokuroro, teismo įsakymo kontekste, reikia pabrėžti keletą aspektų. Visų pirma, derybų proceso BPK tiesiogiai nenumato. Žinoma, verta diskutuoti, ar tiesioginis nenumatymas baudžiamajame įstatyme iš tikrųjų leidžia pagrįstai manyti, kad derybos nevyksta, kai svarstoma dėl baudžiamosios bylos užbaigimo baudžiamuoju įsakymu. Šiai analizei atlikti, galima išskirti keletą BPK straipsnių, kurie pabrėžia įtariamojo pozicijos reikalingumą. BPK 418 straipsnio 3 dalyje numatyta, kad turi būti kaltinamojo neprieštaravimas (sutikimas) baudžiamojamajam įsakymui, o GPRBĮ 5.4. punkte pabrėžta, kad šis neprieštaravimas (sutikimas) turi būti išreikštas raštu. Be to, paskelbimo įtariamajam apie galimybę kreiptis į teisėją dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu protokole taip pat nurodoma, ar įtariamasis neprieštarauja proceso užbaigimui teismo baudžiamuoju įsakymu ir jo pozicija dėl prokuroro siūlomos baudos (Jurgaitis, 2008, p. 70). BPK 419 straipsnio 5 punkte reglamentuota, kad prokuroro pareiškime dėl proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu turi būti ir kaltinamojo nuomonė dėl jam siūlomos bausmės, t. y. pagal GPRBĮ pareiškime dėl baudžiamojamajam proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu, pats įtariamasis savo ranka galėtų įrašyti „kad jis suprato apie galimybę procesą užbaigti baudžiamuoju įsakymu, šio proceso tvarką ir pasekmes, kokios rūšies ir dydžio bausmę prokuroras siūlys teisėjui paskirti už padarytas nusikalstamas veikas; pritaria tam ar prieštarauja <...>“. Žinoma, verta pabrėžti, kad nesutikimas su prieš tai minėtomis aplinkybėmis netrukdo užbaigti bylą teismo baudžiamuoju įsakymu. Tačiau, vertinant tai, kad įtariamasis gali reikalauti surengti baudžiamosios bylos nagrinėjimą teisme, o prokuroras siekia kuo greičiau užbaigti baudžiamąjį procesą, galima pagrįstai teigti, kad tokioje situacijoje atsiranda „terpė“ derybų procesui. Logiška, kad prokuroras bus linkęs siūlyti įtariamajam lengvatas už tai, kad baudžiamoji byla būtų baigta šiuo pagrindu, pvz. supažindinant su BK numatytu švelnesnės bausmės skyrimu šiam pripažinus padarius nusikalstamą veiką ir nuoširdžiai gailintis, ir (ar) vienu trečdaliu bausmės sumažinimu.

Taigi, nors ir mūsų baudžiamieji įstatymai tiesioginio derybų proceso nereglamentuoja, tačiau teisės aktų visumos analizė leidžia teigti, kad siekiant baudžiamojo proceso tikslų įgyvendinimo, derybų procesas iš esmės egzistuoja.

Tęsiant baudžiamojo įsakymo analizę susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) kontekste, toliau magistro darbe bus aptariami trečiasis ir ketvirtasis kriterijai kartu. Taigi, BPK 418 straipsnio 1 dalyje reglamentuota, kad priimant teismo baudžiamojo įsakymą, teisminis bylos nagrinėjimas neatliekamas, *ergo*, kaltinamasis atsisako teisės į teismo procesą. Žinoma, remiantis BPK 422 straipsniu, kaltinamasis iki tol, kol teismo baudžiamasis įsakymas neišgalioja, t. y. per keturiolika dienų turi teisę prašyti surengti bylos nagrinėjimą teisme, tačiau praėjus šiam terminui baudžiamasis įsakymas išgalioja ir yra neskundžiamas, taigi ir teisės į teisminį bylos nagrinėjimą atsisakoma galutinai. Taip pat pabrėžtina, kad kaip ir susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) atveju, pareiškimą dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu patvirtina teismas, surašydamas teismo baudžiamąjį įsakymą. Žinoma, šioje vietoje būtina atkreipti dėmesį į pačių procesinių dokumentų požymius. Teismui pareiškimą dėl baudžiamojo įsakymo priėmimo parengia prokuroras (su įtariamojo pastabomis dėl atitinkamų sąlygų), o patį teismo baudžiamąjį įsakymą surašo teismas, nerengiant teismo posėdžio. Tuo tarpu Jungtinėse Valstijose susitarimo dokumentą, kaip tokį, paruošia kaltinimas ir gynyba suderinus sąlygas, o teismas, surengęs teismo posėdį šį, patvirtina priėmęs apkaltinamąjį nuosprendį. Nepaisant šių skirtumų, abiejų procesinių dokumentų reikšmė ta pati – teismas pripažįsta asmenį kaltu, tačiau Lietuvoje teisėjas surašo teismo baudžiamąjį įsakymą, o JAV susitarimo (angl. *plea bargaining*) patvirtinimui rengiamas teismo posėdis (angl. *arraignment*). Taigi, galima pagrįstai teigti, jog ir šiuo aspektu baudžiamasis įsakymas turi panašumų su derybų tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) institutu, tačiau verta pabrėžti, kad kaltinamasis sutikdamas su baudžiamojo įsakymo priėmimu, nebetenka galimybės nei karto stoti prieš teismą, nes teismo posėdis baudžiamojo įsakymo surašymui nerengiamas.

Sekantis susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijus numato teismo pareigą įsitikinti, kad kaltinamasis kaltę pripažino savanoriškai ir supranta iš to kylančias pasekmes. Kaip minėta, teismo posėdis baudžiamojo įsakymo priėmimui nėra rengiamas, *ergo*, Lietuvos baudžiamieji įstatymai nenumato teismo pareigos išsiaiškinti ar įtariamasis sprendimą priėmė savanoriškai ir supranta iš to kylančias pasekmes. Žinoma, kaip jau aptarta prieš tai, GPRBĮ numato galimybę įtariamajam prokuroro pareiškimė dėl baudžiamojo proceso užbaigimo

baudžiamuoju įsakymu pateikti savo nuomonę dėl supratimo apie proceso tvarką ir baudžiamuoju įsakymu šiam kylančių pasekmių. Tačiau, teismui nėra imperatyvo atsižvelgti į šią kaltinamojo nuomonę. Pagal BPK 421 straipsnio 5 punktą, teisėjo surašytame teismo baudžiamajame įsakyme turi būti pateiktas kaltinamojo teisės reikalauti bylą nagrinėti teisme išaiškinimas. Taigi, nors teismui nenumatyta pareiga įsitikinti dėl įtariamojo savanoriškumo, tačiau teismo baudžiamajame įsakyme turi būti pabrėžta, kad šio procesinio dokumento priėmimas neužkerta kelio per BPK numatytą terminą nuteistajam „pakeisti savo nuomonę“, ir prašyti reikalauti surengti teisminį nagrinėjimą. Taigi, vertinant tai, kad teismas *per se* nesiaiškina ar nusikalstamą veiką padaręs asmuo sprendimą dėl teismo baudžiamąjo įsakymo priėmė savanoriškai ir suprasdamas pasekmes, šiuo apsektu baudžiamasis įsakymas ir susitarimas dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) nėra panašūs institutai.

Toliau šiame magistro darbe aptariamas šeštasis kriterijus, kuris buvo išskirtas šio poskyrio pradžioje – susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) siekis baudžiamąjo proceso efektyvumo, greitumo ir ekonomiškumo. Lietuvoje teismo baudžiamąjo įsakymo priėmimo procesas yra vienas iš svarbiausių baudžiamąjo proceso institutų, leidžiančių supaprastinti procesinę formą (Goda, 2007, p. 53). Tai tokia proceso užbaigimo forma, kuri leidžia pagreitinti sprendimo baudžiamąjoje byloje priėmimą ir atpiginti procesą, be kita ko, procesas tampa greitesniu ir mažai kainuoja valstybei, nes nėra rengiamas bylos nagrinėjimas teisme – teismo baudžiamąjį įsakymą teisėjas surašo vien tik susipažinęs su jam pateiktas proceso dokumentais (Goda et al, 2003, p. 478). Taip pat verta paminėti, kad BPK numatyta, jog teismo baudžiamasis įsakymas yra neskundžiamas, o tai taip pat lemia ir baudžiamąjo proceso greitumą. Jeigu būtų galimybė apskusti teismo baudžiamąjį įsakymą, „šio procesinio instituto esmė būtų iškreipta, t. y. iš dalies būtų atsisakyta greito proceso užbaigimo idėjos“ (Goda, 2007, p. 53). Teismo baudžiamąjo įsakymo esmė yra supaprastinti ir pagreitinti santykinai aiškių bylų nagrinėjimą (Jurgaitis, 2008, p. 68). Taigi, vertinant visumą pateiktų argumentų, galima pagrįstai teigti, kad baudžiamąjo įsakymo egzistavimas Lietuvos teisinėje sistemoje leidžia baudžiamąjį procesą įgyvendinti efektyviau, greičiau ir ekonomiškiau. *Ergo*, remiantis atlikta analize, susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) ir teismo baudžiamąjo įsakymo institutai šiuo aspektu turi panašumų.

Septintasis susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijus, išskirtas 2.1 poskyryje, aptaria galimybę derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) keliu derėtis dėl bet kokios padarytos nusikalstamos

veikos, nepriklausomai nuo jos sunkumo, t. y. net ir dėl tų veikų, kuriomis gali būti skiriamos mirties bausmės. Na, o BPK 418 straipsnyje reglamentuota, kad kai už nusikalstamas veikas gali būti skiriamas tik terminuotas laisvės atėmimas ar laisvės atėmimas iki gyvos galvos, teikti prašymą dėl baudžiamojo įsakymo priėmimo nėra galima. GPRBĮ 5.1. punkte taip pat detalizuojama, kad BK straipsnio sankcijoje (jei asmuo įtariamas padaręs kelias nusikalstamas veikas, – visų straipsnių sankcijose) kaip vienintelė ar alternatyvi yra numatyta bet kuri bausmė, išskyrus prieš tai aptartus atvejus. Taip pat numatyta, kad „prokuroras gali inicijuoti teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesą tik tuo atveju, kai baudžiamasis procesas vyksta dėl nusikalstamos veikos, už kurios padarymą BK straipsnio sankcija numato ir švelnesnės bausmės už terminuotą laisvės atėmimą ar laisvės atėmimą iki gyvos galvos skyrimo galimybę. Terminuotas laisvės atėmimo bausmės skyrimas teismo baudžiamuoju įsakymu negalimas. Procesas negali būti užbaigtas teismo baudžiamuoju įsakymu, kai BK straipsnio sankcijoje numatytas tik terminuotas laisvės atėmimas, tačiau, prokuroro nuomone, kaltinamajam gali būti paskirta švelnesnė bausmė taikant BK 54 straipsnio 3 dalies ar 62 straipsnio nuostatas.“. Taigi, Lietuvoje egzistuojantis teismo baudžiamasis įsakymas, remiantis pateiktas argumentais, visiškai skiriasi nuo susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), nes terminuotas laisvės atėmimo bausmės skyrimas teismo baudžiamuoju įsakymu negalimas, atvirkščiai, nei susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) pagrindu.

Likusieji 2.1 poskyryje apibrėžti susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) kriterijai, toliau bus analizuojami visi kartu, atsižvelgiant, jog kiekvienas iš jų jau buvo minimaliai aptartas atliekant kitų kriterijų analizę teismo baudžiamojo įsakymo kontekste. Kaip jau minėta, po to, kai teismas patvirtina susitarimą tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*), asmuo pripažįstamas kaltu padarius atitinkamą nusikalstamą veiką. Taip pat remiantis JAV Federalinių baudžiamojo proceso taisyklių 11 straipsnio (b) punkto (F) papunkčiu, atsisako teisės apskūsti susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) pagrindu priimtą apkaltinamąjį nuosprendį, apart atitinkamų sąlygų, kurios gali būti aptartos tarp kaltinimo ir gynybos bei yra numatomos susitarime. Kaip paminėtina prieš tai, remiantis BPK 422 straipsnio 2 dalimi įsigaliojęs teismo baudžiamasis įsakymas neskundžiamas. Kitaip nei susitarime dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), Lietuvoje kaltinimas ir gynyba negali susitarti, kad pvz. jeigu teisėjas, surašydamas teismo baudžiamąjį įsakymą, nurodys kaltinamajam kitokią bausmę, nei buvo numatyta prokuroro prašyme dėl teismo baudžiamojo įsakymo, kaltinamajam bus

leidžiama apskusti tokį baudžiamąjį įsakymą. Šiuo aspektu teismo baudžiamasis įsakymas išties skiriasi nuo derybų tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*). Toliau, analizuojami šio skyriaus pradžioje išskirti papildomi kriterijai – derybų inicijavimo galimybė ir teisinio aiškumo siekis. Kaip minėta, Lietuvos baudžiamieji įstatymai nereglamentuoja derybų proceso, taigi nėra numatyta ir jokių su tuo susijusių sąlygų. Žinoma, praktikoje kompetentingi kaltinamųjų gynėjai, įvertinę baudžiamosios bylos aplinkybes, gali supažindinti savo ginamuosius su galimybe pripažįstant kaltę, sulaukti lengvatų, *ergo*, prokurorui išreikšti norą pripažinti kaltę ir baigti baudžiamąjį procesą baudžiamuoju įsakymu. Taigi, galima teigti, kad tiek prokuroras, tiek gynėjas gali pradėti „tartis“ dėl tam tikrų aspektų, kad nusikalstamą veiką padariusiam asmeniui būtų sumažinta bausmė, jeigu šis pripažins kaltę. Taip pat, kaip minėta prieš tai, prokuroras su kaltinamuoju gali „suderinti“ aplinkybes pareiškime dėl baudžiamojo įsakymo priėmimo, nurodant kaltinamojo nuomonę dėl visų šiame procesiniame dokumente reikalingų sąlygų, aptarti siūlomą bausmę, taigi, ir tikėtis teisinio aiškumo baudžiamosios bylos pabaigoje. Žinoma, teismas ne visuomet paskiria bausmę ar priima apkaltinamąjį nuosprendį pagal prokuroro siūlymą. Tačiau, atlikti tyrimai rodo, kad prokuroro siūloma bausmė turi didelę reikšmę baudžiamojoje byloje ir, dažnai, teismas tuo ir vadovaujasi priimant apkaltinamąjį nuosprendį (Petkevičiūtė-Barysienė et. al., 2012, p. 138-139). Taip pat tendencija, jog teismai linkę priimti teismo baudžiamuoju įsakymu siūlomas prokuroro bausmes, pastebima ir teismų praktikoje. Byloje, kurioje kaltinimas buvo pareikštas dėl nusikalstamų veikų, numatytų BK 178 straipsnio 2 dalyje, 180 straipsnio 1 dalyje, kaltinamajam paskirta prokurorės siūloma bausmė, „kadangi jos rūšis ir dydis atitinka BK numatytus bausmių skyrimo principus“ (Kauno apylinkės teismo 2020 m. kovo 12 d. baudžiamasis įsakymas). Taip pat baudžiamojoje byloje, kurioje buvo pasiūlytas 50 000 Eur kyšis, teismas, vadovaudamasis prokuroro išvadamis, paskyrė netgi mažesnę bausmę, nei numato imperatyvios BK 47 straipsnio 6 dalies nuostatos, remiantis BK 54 straipsnio 3 dalimi (Vilniaus apygardos teismo 2022 m. liepos 20 d. baudžiamasis įsakymas). Žinoma, pasitaiko ir bylų, kuriose teismas nesivadovauja prokuroro siūloma bausme, tačiau paskiria mažesnę bausmę, palankesnę kaltinamajam (Vilniaus apygardos teismo 2022 m. lapkričio 10 d. baudžiamasis įsakymas). Taigi, tiek prokuroras, tiek kaltinamasis (ar jo gynėjas), gali pagrįstai tikėtis pakankamai aiškios baudžiamosios bylos baigties teismo baudžiamojo įsakymo pagrindu. Atlikus paskutiniųjų kriterijų analizę teismo baudžiamojo įsakymo kontekste, galima pagrįstai teigti, kad matomas aiškus teismo baudžiamojo įsakymo ir susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) institutų panašumas šiais aspektais.

Analizės apibendrinimas, palyginant institutus, pateikiamas lentelėje Nr. 1, kurioje baudžiamojo įsakymo panašumai į konkrečius susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijus žymimi simboliu „+“, siekiant parodyti, kad pagal atitinkamą kriterijų teismo baudžiamasis įsakymas panašus į derybas dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) ir atvirkščiai, ties kuriais kriterijais šie institutai skiriasi, pažymint simboliu „-“. Simboliu „+/-“ siekiama pažymėti, kad iš esmės kategoriškos išvados padaryti negalima, nes egzistuoja institutų ir panašumai, ir skirtumai konkrečiu aspektu.

1 lentelė. **Baudžiamojo įsakymo panašumai ir skirtumai su kaltinimo ir gynybos susitarimu dėl kaltės pripažinimo**

Kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo kriterijai	Baudžiamasis įsakymas
Kaltės pripažinimo reikalingumas	+/-
Derybos	+
Kaltinamojo atsisakymas teisės į teisminį procesą ir juo suteikiamų teisių	+/-
Teismo patvirtinimas	+/-
Teismo pareiga įsitikinti, ar kaltinamasis sprendimą priėmė savanoriškai	-
Siekis baudžiamojo proceso efektyvumo, greitumo, ekonomiškumo	+
Derybos dėl bet kurios nusikalstamos veikos	-
Apeliacijos galimybė	+/-
Derybų pradžia, dėl bylos užbaigimo ne teismo procesu	+
Teisinis aiškumas	+

Sudaryta autorės.

Nors dėl kai kurių aspektų gali pasirodyti, jog šie institutai nėra panašūs, tačiau negalima paneigti fakto, kad yra siekiama bendro tikslo – baudžiamojo proceso užbaigimo tiek kaltinimo, tiek gynybos pusėms priimtinais sąlygomis. Taigi, remiantis visa šiame poskyryje atlikta analize, galima pagrįstai teigti, kad teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesas turi daugelį panašumų su Jungtinėse Valstijose numatytomis kaltinimo ir gynybos derybomis dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*).

2.3. Pagreitinto proceso analizė susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos situacijoje

Toliau šiame poskyryje bus atliekama analizė dėl pagreitinto proceso, reglamentuoto BPK 426 – 432 straipsniuose, siekiant išsiaiškinti panašumus ir skirtumus su kaltinimo ir gynybos susitarimu dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*). BPK 426 straipsnio 1 dalyje numatyta, kad jeigu nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės yra aiškios, o baudžiamoji byla dėl tos veikos padarymo turi būti nagrinėjama apylinkės teisme, prokuroras ikiteisminio tyrimo pradžios dieną arba ne vėliau kaip per keturiolika dienų nuo ikiteisminio tyrimo pradžios dienos gali kreiptis į teismą, su pareiškimu dėl bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka. Remiantis Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijomis „Dėl proceso baigimo pagreitinto proceso tvarka“ (toliau – GPRPP) 1.1. punktu, nusikalstamos veikos aplinkybės yra aiškios, kai yra aiški nusikalstamos veikos padarymo vieta, laikas, būdas, pasekmės, nusikalstamos veikos padarymu įtariamas asmuo ir kitos aplinkybės (Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro rekomendacijos „Dėl proceso baigimo pagreitinto proceso tvarka“, 2015).

Vertinant pagreitinto proceso institutą pagal pirmąjį susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) kriterijų, t. y. kaltinamojo kaltės pripažinimą, pabrėžtina, kad BPK nereglamentuoja įtariamojo kaltės pripažinimo, kaip būtinosios sąlygos pagreitinam procesui. Be kita ko, GPRPP 1.1. punkte įtariamojo prisipažinimas dėl padarytos nusikalstamos veikos tėra tik vienas iš elementų, aiškių nusikalstamos veikos aplinkybių kontekste, o „nepripažinimas kaltės arba dalinis pripažinimas pats savaime nereiškia, kad nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės nėra aiškios“. Žinoma, kaip jau aptarta 1.2 poskyryje, derybų tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) metu egzistuoja prielaidos kaltinamajam kaltę pripažinti tik formaliai t. y. *nolo contendere* (angl. *nolo contendere plea*) ar Alfordo (angl. *Alford plea*) būdu. Na, o Lietuvoje įtariamojo kaltės pripažinimas, bylą nagrinėjant pagreitinto proceso tvarka, aktualus tik tuo atveju, jeigu siekiama sumažinti bausmę vienu trečdaliu, remiantis BK 64¹ straipsniu ar atsakomybę lengvinančių aplinkybių pagrindu dėl kaltės pripažinimo ir nuoširdaus gailėjimosi. Taigi, galima manyti, teoriškai, kaltės pripažinimo aspektu, susitarimas dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) ir pagreitintas procesas, kaip baudžiamųjų bylų supaprastintas procesas, nėra panašūs institutai, nes pagreitinto proceso metu kaltės pripažinimas nėra būtinas elementas. Tačiau vertinant tai, kad kaltinimo ir gynybos derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) procese kaltinamasis gali sutarti kaltę pripažinti tik formaliai, siekiant švelnesnės bausmės, *ergo*, „nuoširdaus“ pripažinimo gali būti ir

nereikalaujama, taigi negalima teigti, kad praktiškai šie institutai yra nepanašūs šiuo aspektu. Teismų praktikoje taip pat pastebima, kad jeigu kaltinamasis pripažįsta kaltę ir nuoširdžiai gailisi, bausmė mažinama ne tik vienu trečdaliu pagal BK 64¹ straipsnį, tačiau ši aplinkybė pripažįstama ir kaip lengvinanti BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punkto pagrindu skiriant bausmę (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. vasario 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje; Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. kovo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje).

Antrasis derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijus, kuris toliau bus aptariamas lyginant šį institutą su pagreintu procesu – derybų *per se* buvimas, siekiant baudžiamąją bylą užbaigti pagreintu procesu. BPK derybų tarp kaltinamojo (jo gynėjo) ir prokuroro dėl bylos perdavimo nagrinėti pagreitinto proceso tvarka nenumato. Paminėtina, kad BPK 427 straipsnio 1 dalyje nurodyta, kad prokuroro pareiškime dėl bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka, turėtų būti įtariamojo nuomonė dėl galimybės nekviesti liudytojų į bylos nagrinėjimą. Tačiau, šiuo atveju verta pabrėžti, kad BPK numato tik kaltinamojo nuomonę, kas suponuoja, kad ši įtariamojo pozicija per daug reikšmės gali ir neturėti. Apart to, jokios kitos įtariamojo pozicijos reikalingumo, siekiant užbaigti ikiteisminį tyrimą perduodant baudžiamąją bylą nagrinėti pagreitinto proceso būdu, BPK nenumato. Be kita ko, pabrėžtina, kad remiantis GPRPP 1.3. punktu, prokuroras, siekiant perduoti bylą nagrinėti pagreitinto proceso tvarka, prašymą apylinkės teismui turi surašyti ikiteisminio tyrimo pradžios dieną, arba ne vėliau kaip per keturiolika dienų nuo ikiteisminio tyrimo pradžios dienos. Taigi, vertinant tai, kad prokuroras turi veikti ypač operatyviai, siekiant perduoti bylą nagrinėti pagreitinto proceso tvarka, galima pagrįstai teigti, kad deryboms tarp kaltinamojo ir prokuroro šiuo atveju ikiteisminio tyrimo etape nėra nei laiko, nei sąlygų dėl ko derėtis. Taigi, šiuo aspektu, derybos tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) visiškai nėra panašios su pagreintu procesu, nes nei derybų galimybę numato BPK, nei esant imperatyviam reglamentavimui prokurorui yra laiko kaltinamajam pateikinti pasiūlymus ir (ar) derėtis dėl atitinkamų sąlygų.

Vertinant tai, kad pradžioje skyriaus išskirti trečiasis ir ketvirtasis kriterijai yra savo esme panašūs, toliau, atliekant pagreitinto proceso analizę dėl panašumų ir skirtumų su derybomis dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), šie bus aptariami kartu. Trečiasis kriterijus – kaltinamojo teisės į teisminį procesą atsisakymas ir teismo proceso metu jam įstatymu suteikiamų teisių. Pagreitinto proceso metu, remiantis BPK 432 straipsnio 1 dalimi, byla nagrinėjama laikantis bendrojo proceso taisyklių. Tik vietoje kaltinamojo akto,

prokuroras paskelbia pareiškimą dėl bylos nagrinėjimo pagreitinoto proceso tvarka, kuris iš esmės, per daug nesiskiria nuo kaltinamojo akto, remiantis BPK 427 straipsniu, t. y. pateikiamai duomenys apie kaltinamąjį, veikos kvalifikacija, išvardyti duomenys, kuriais grindžiamas kaltinimas ir etc. Tokiu pareiškimu apibrėžiamos nagrinėjimo teisme ribos, be kita ko, tai yra dokumentas, kuris leidžia kaltinamajam žinoti, kuo jis yra kaltinamas, ir pasirengti gynybai (Ažubalytė et al., 2014, p. 267). Taigi, negalima teigti, kaltinamasis atsisako teisės į teisminį procesą, nes baudžiamoji byla nagrinėjama bendra tvarka, t. y. paskelbiamas aktas, kuriuo kaltinamasis supažindinamas dėl jam pareikštų kaltinimų ir, remiantis BPK 428 straipsnio 1 dalimi, paklausama ar šis supranta prokuroro pareikštą kaltinimą ir ar sutinka būti tuoj pat teisiamas. Be kita ko, remiantis BPK 268 straipsniu, kaltinamajam, teismo posėdžio pirmininkas išaiškina BPK numatytas teises ir pareigas, taigi pagrįstai galima teigti, kad kaltinamasis šiuo atveju jokių savo teisių neatsisako. Kaltinamasis gali nesutikti su bylos nagrinėjimu tuoj pat ir prašyti atidėti teismo posėdį tik motyvuotai pagrindžiant, kad šiam reikia laiko pasiruošti gynybai. Tačiau, netgi ir teismui nepatvirtinus tokio prašymo ir paskelbus apkaltinamąjį nuosprendį tuojau pat, kaltinamasis, remiantis BPK 432 straipsnio 3 dalimi, priimtą nuosprendį ar nutartį gali apskusti bendra tvarka. Pabrėžtina, kad ketvirtojo kriterijaus, t. y. poreikio surengti teismo posėdį, tam, jog būtų patvirtintas susitarimas dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), pagreitinoto proceso kontekste analizuoti nėra pagrindo. Kaip minėta, teisminis procesas vyksta bendra tvarka, o jokio susitarimo ikiteisminio tyrimo metu BPK neįtvirtina bei nesudaro prielaidų tokiam egzistuoti, *ergo*, teismui nėra ką tvirtinti. Taigi, neabejotinai galima teigti, jog remiantis šių dviejų kriterijų analize, pagreitintas procesas ir kaltinimo ir gynybos derybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) nėra panašūs institutai, ir netgi, labai skirtingi.

Toliau analizuojant pagreintą procesą derybų dėl kaltinimo pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kontekste, bus aptariamas kriterijus, kuriame numatoma teismo pareiga įsitikinti, kad kaltinamasis susitarimo metu (angl. *plea bargaining*) pripažino kaltę savanoriškai ir suprasdamas jam iš to kylančias pasekmes. Kaip matoma iš šio kriterijaus konstrukcijos, taip pat iš analizės, atliktos prieš tai šiame magistro darbe, kai baudžiamoji byla nagrinėjama pagreintoto proceso metu – šio kriterijaus analizė yra nereikšminga. Kaip minėta, baudžiamoji byla nagrinėjama bendra tvarka, vadovaujantis BPK V dalyje nustatytomis taisyklėmis, kaltinamasis turi visas jam įstatymiškai suteiktas teises, be kita ko, jo pozicija dėl bylos nagrinėjimo pagreintoto proceso neaktuali. Taigi teismui nekyla pareiga įsitikinti dėl kaltinamojo savanoriškumo, nes apskritai, tokia prielaida, kaip

kaltinamojo prisipažinimas, ar kaltės pripažinimas pasiektas susitarimo metu, neegzistuoja. Kaltinamojo kaltės pripažinimas reikšmingas tik jam pačiam, siekiant pasinaudoti BK 64¹ straipsnyje numatyta galimybe sumažinti bausmę vienu trečdaliu ar kitomis BK reglamentuotomis nuostatomis dėl bausmės sumažinimo kaltės pripažinimo ir nuoširdaus gailėjimosi pagrindu. Taigi, šio susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) kriterijaus analizė neaktuali, nes *per se* skiriasi nuo pagreitinto proceso instituto, taigi, galima pagrįstai teigti, jog šiuo aspektu, derybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) ir pagreitintas procesas nėra panašūs institutai.

Toliau šiame magistro darbe bus aptariamasis šeštasis derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijus t. y. ekonomiškumo, greitumo ir efektyvumo siekis baudžiamajame procese. Kaip jau aptarta prieš tai, BPK numato, kad baudžiamosios bylos nagrinėjimas pagreitino proceso tvarka gali būti atliekamas tik jeigu prokuroras pateikia teismui pareiškimą per ne daugiau nei keturiolika dienų nuo ikiteisminio tyrimo pradžios dienos. Reikia pabrėžti tai, kad šis terminas yra imperatyvus ir nėra atnaujinamas, nes prokurorui jį praleidus, teisėjas nustatęs šio termino praleidimą, remiantis BPK 429 straipsnio 1 dalies 1 punktu, priima sprendimą atmesti prokuroro pareiškimą dėl bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka. Be kita ko, remiantis GPRPP 2 punktu, baudžiamosiose bylose dėl smurto artimojo aplinkoje, esant visom šio poskyrio pradžioje aptartoms būtinosioms pagreitinto proceso sąlygoms, „ir nesant objektyvių aplinkybių, trukdančių užbaigti procesą pagreitinto proceso tvarka per 48 valandas, prokuroras per šį terminą kreipiasi į teismą dėl bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka“. Taigi, vertinant šias nuostatas, galima pagrįstai teigti, jog kai baudžiamoji byla nagrinėjama pagreitinto proceso tvarka, baudžiamasis procesas vyksta ekonomiškai, greitai ir efektyviai. Žinoma, reikia pabrėžti ir tai, jog jeigu prokuroras pateikia pareiškimą atsižvelgiant į visas teisės aktų sąlygas ir teismas nusprendžia bylą nagrinėti pagreitinto proceso tvarka, baudžiamoji byla gali būti išsprendžiama vienu teismo posėdžiu tą pačią dieną. Pagreitintame procese stengiamasi, kad kiekviena proceso stadija truktų kaip įmanoma trumpiau (Goda et al, 2003, p. 504). Taigi, vertinant šiuos aspektus, galima pagrįstai teigti, jog tiek kaltinimo ir gynybos derybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), tiek bylos nagrinėjimas pagreitinto proceso tvarka sudaro prielaidas baudžiamąjį procesą vykdyti efektyviai, greitai ir ekonomiškai, *ergo*, būtent šiuo aspektu matomas šių institutų panašumas.

Toliau analizuojant pagreitinto proceso instituto panašumus ir skirtumus su kaltinimo ir gynybos susitarimu dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), bus

aptariamas kriterijus, kuriuo numatoma galimybė derėtis dėl bet kokios nusikalstamos veikos, nepriklausomai nuo jos sunkumo. Taip pat toliau šioje pastraipoje analizuojama ir apeliacijos galimybė pagreintame procese. Kaip minėta prieš tai, JAV baudžiamąją bylą užbaigti be teismo proceso, galima dėl bet kurios asmens padarytos nusikalstamos veikos, nepriklausomai nuo jos sunkumo ir numatytos įstatyminės bausmės. Remiantis BPK 426 straipsniu, kaip minėta šio poskyrius pradžioje, siekiant baudžiamąją bylą užbaigti pagreitino proceso tvarka, byla turi būti teisinga apylinkės teismui. Pagal BK 224 straipsnį, visos baudžiamosios bylos yra teisingos apylinkės teismui, apart tų, kurios teisingos apygardos teismui. Taigi, pagreitinto proceso tvarka galima spręsti baudžiamąsias bylas dėl baudžiamųjų nusižengimų, neatsargių, nesunkių tyčinių ir apysunkių tyčinių nusikaltimų. Taip pat baudžiamąsias bylas, kuriose asmenys kaltinami padarę sunkius nusikaltimus, numatytus BK 135 straipsnio 1 dalyje, 149 straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse, 150 straipsnio 1, 2 ir 3 dalyse, 178 straipsnio 3 dalyje, 180 straipsnio 2 ir 3 dalyse, 182 straipsnio 2 dalyje ir 260 straipsnio 1 ir 2 dalyse. Žinoma, išskyrus tas nusikalstamas veikas, kurias padarė asmenys, numatyti BPK 225 straipsnio 1 dalyje, t. y. Prezidentas, Seimo ar Vyriausybės nariai, Konstitucinio Teismo teisėjai, teisėjai ar prokurorai. Taigi, esmė yra ta, kad pagreitinto proceso tvarka išspręsti galima ne visas bylas, kitaip nei sudarant susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*). Pabrėžtinas Lietuviškojo proceso išskirtinumas netgi dėl subjekto, kuris padarė nusikalstamą veiką. Taigi, atlikus analizę šiuo aspektu matomas aiškus skirtumas nuo derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*). Na, o kaip minėta prieš tai, bylų nagrinėjimas pagreitinto proceso tvarka vyksta pagal bendrąsias baudžiamųjų bylų nagrinėjimo taisykles, taigi išnagrinėjus baudžiamąją bylą pagreitinto proceso tvarka, remiantis BPK 432 straipsnio 3 dalimi, priimtas nuosprendis ir nutartys skundžiami bendra tvarka. Taigi, kitaip nei baigus baudžiamąjį procesą susitarimu dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), Lietuvoje kaltinamasis turi teisę apskųsti teismo sprendimą, kai baudžiamoji byla išsprendžiama pagreitinto proceso tvarka, *ergo*, remiantis šioje dalyje atlikta analize, šie du institutai panašumų neturi.

Vertinant jau šiame poskyryje išanalizuotus niuansus dėl pagreitinto proceso, toliau trumpai bus aptariami ir paskutiniai šio skyriaus pradžioje išskirti susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijai pagreitino proceso kontekste, t. y. devintasis, kuriame pabrėžiama galimybė derybas pradėti tiek kaltinimo, tiek gynybos pusei ir dešimtas – teisinis aiškumas šiuo pagrindu užbaigus baudžiamąją bylą. Taigi, kaip minėta prieš tai, BPK nenumato derybų proceso *per se* nei viename ikiteisminio tyrimo etape. Taip

pat, vertinant tai, kad siekiant baudžiamąją bylą išnagrinėti pagreitinoto proceso tvarka, reikia veikti ypač operatyviai, be kita ko, BPK nenumato nei kaltinamojo pozicijos reikalingumo dėl bylos išsprendimo pagreitinoto proceso tvarka, nei kaltės pripažinimo, taigi prokurorui iš esmės nėra ir pagrindo bandyti pradėti derybas dėl tokio baudžiamosios bylos užbaigimo. Žinoma, svarstant praktinius aspektus, kaip minėta analizuojant baudžiamąjį įsakymą, kaltinamojo gynėjas gali supažindinti kaltinamąjį su galimybe užbaigiant baudžiamąją bylą pagreintu procesu sulaukti ir vienu trečdaliu bausmės sumažinimo, remiantis BK 64¹ straipsniu, jeigu veikiama greitai. Be kita ko, ir pats prokuroras gali patarti kaltinamajam pripažinti kaltę ir nuoširdžiai gailėtis, informuojant apie teismo prerogatyvą tokiu atveju sumažinti bausmę, o taip pat ir greičiau užbaigti baudžiamąją bylą. Ar tokį kaltinamojo supažindinimą su „nuolaidomis“ galima vadinti derybomis, vienareikšmiškai atsakyti negalima, taigi ir pagrįstos išvados dėl tokių „derybų“ pradžios daryti nederėtų, tačiau verta atkreipti dėmesį, kad tiek kaltinimas, tiek gynyba gali sutarti, kad kaltinamasis pripažins kaltę ir netrukdys užbaigti procesą pagreintu proceso tvarka. Dėl teisinio aiškumo, nusprendus bylą užbaigti pagreintu proceso tvarka, teigti, kad tiek kaltinimo, tiek gynybos pusė gali būti užgarantuota, nevertėtų. Pabrėžtina, kad baudžiamoji byla pagreintu proceso tvarka nagrinėjama taip pat, kaip ir visos kitos bylos, o be kita ko, prokuroro pareiškime dėl bylos nagrinėjimo pagreintu proceso tvarka, nėra reikalavimo numatyti prokuroro bausmės pasiūlymo. Taigi, apart bausmės sumažinimo kaltės pripažinimo ir nuoširdaus gailėjimosi pagrindu, nei kaltinimas, nei gynyba negali būti užtikrinti, kokiomis teisinėmis pasekmėmis bus užbaigta baudžiamoji byla. Taigi, įvertinus šių kriterijų analizę, galima teigti, kad pagreintu proceso institutas skiriasi nuo susitarimo dėl kaltinimo pripažinimo tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*). Deryboms dėl bylos užbaigimo pagreintu proceso tvarka, apart supažindinimo su kaltės pripažinimo „nuolaida“, prielaidos neegzistuoja, taigi dėl jų pradžios pagrįstos išvados daryti negalima.

Institūtų palyginimas pateikiamas lentelėje Nr. 2, kurioje pagreintu proceso panašumai į konkrečius susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijus žymimi simboliu „+“, siekiant parodyti, kad pagal atitinkamą kriterijų pagreintas procesas panašus į derybas dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) ir atvirkščiai, ties kuriais kriterijais šie institutai skiriasi, pažymint simboliu „-“. Simboliu „+/-“ siekiama pažymėti, kad iš esmės kategoriškos išvados padaryti negalima, nes egzistuoja tiek institūtų panašumai, tiek skirtumai.

2 lentelė. **Pagreitinto proceso panašumai ir skirtumai su kaltinimo ir gynybos susitarimu dėl kaltės pripažinimo**

Kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo kriterijai	Pagreitintas procesas
Kaltės pripažinimo reikalingumas	+/-
Derybos	-
Kaltinamojo atsisakymas teisės į teisminį procesą ir juo suteikiamų teisių	-
Teismo patvirtinimas	-
Teismo pareiga įsitikinti, ar kaltinamasis sprendimą priėmė savanoriškai	-
Siekis baudžiamojo proceso efektyvumo, greitumo, ekonomiškumo	+
Derybos dėl bet kurios nusikalstamos veikos	-
Apeliacijos galimybė	-
Derybų pradžia, dėl bylos užbaigimo ne teismo procesu	-
Teisinis aiškumas	-

Sudaryta autorės.

Taigi, vertinant tai, kad visų pirma, pagreitinto proceso institutui Lietuvos teisės aktai numato daugelį papildomų sąlygų, tokių kaip bylos teisingumas, terminas per kurį reikalaujama surašyti prašymą dėl baudžiamosios bylos nagrinėjimo pagreitinto proceso tvarka ir etc., galima pagrįstai teigti, jog šie institutai yra labiau skirtingi, nei panašūs.

2.4. Sutrumpinto įrodymų tyrimo instituto analizė susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos kontekste

Remiantis BPK 273 straipsnio 1 dalimi, jeigu kaltinamasis, kuris nėra kaltinamas padaręs labai sunkų nusikaltimą, po kaltinamojo akto paskelbimo teismui pareiškia, kad prisipažįsta esąs kaltas ir pageidauja tuojau pat duoti parodymus bei sutinka, kad kiti įrodymai nebūtų tiriami, įrodymų tyrimas apklausus kaltinamąjį, gali būti nutrauktas. Tokiu atveju, remiantis BPK 291 straipsniu, teismo posėdžio primininkas tik paskelbia nukentėjusiųjų, liudytojų, ekspertų ir specialistų apklausų protokolus, byloje esančius dokumentus ir supažindina su kitais įrodymais. Pabrėžtina ir tai, kad dar ikiteisminio tyrimo pabaigoje, esant prieš tai aptartoms sąlygoms, ir vadovaujantis 218

straipsnio 2 dalimi, įtariamasis iki kaltinamojo akto surašymo gali raštu pareikšti, jog sutinka su įtarimu ir sutinka, kad bylą nagrinėjant teisme būtų atliekamas sutrumpintas įrodymų tyrimas. Pačiame kaltinamajame akte, vadovaujantis BPK 219 straipsnio 8 punktu, taip pat turi būti ir prokuroro nuomonė dėl galimybės atlikti sutrumpintą įrodymų tyrimą. Dar viena sąlyga sutrumpintam įrodymų tyrimui – nusikalstamos veikos padarymo aplinkybės turi nekelti abejonų ir su tokiu sutrumpintu įrodymų tyrimu sutinka prokuroras ir gynėjas. Toliau šiame poskyryje bus analizuojami sutrumpinto įrodymų tyrimo instituto panašumai ir skirtumai su derybomis tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*).

Kaip ir analizuojant kitus institutus šioje magistro darbo dalyje, analizė bus atliekama nuosekliai pagal visus 2.1 poskyryje išskirtus kriterijus. Pirmasis jų – kaltės pripažinimo reikalingumas. Kaip paminėta šio poskyrio pradžioje, tam, jog galima būtų atlikti sutrumpintą įrodymų tyrimą yra būtinas kaltinamojo prisipažinimas, taip pat kaip ir susitarime dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*). Vertinant imperatyvaus reikalavimo egzistavimą pagal BPK, galima pagrįstai teigti, jog šiuo aspektu sutrumpinto įrodymų tyrimo institutas yra panašus į kaltinimo ir gynybos susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*).

Antrasis kriterijus – derybų egzistavimas baudžiamajame procese. Verta pabrėžti tai, kad kaip jau minėta, kaltinamasis, tam, jog būtų sutrumpinto įrodymų tyrimo prielaida, turi pripažinti kaltę, arba ikiteisminiame tyrime, arba prasidėjus baudžiamosios bylos nagrinėjimui teisme. Be kita ko, tiek prokuroras, tiek gynėjas turi sutikti su sutrumpintu įrodymų tyrimu. Taigi, vertinant baudžiamąjį proceso subjekto pozicijos reikalingumą, galima pagrįstai teigti, kad egzistuoja prielaidos deryboms ikiteisminiame tyrime dėl baudžiamosios bylos nagrinėjimo atliekant sutrumpintą įrodymų tyrimą. Šią poziciją pagrįsti galima tuo aspektu, jog jeigu proceso dalyviai nori užbaigti baudžiamąją bylą kuo greičiau, jiems turėtų būti suprantama, kad tokie nesutarimai, kaip nesutikimas su sutrumpintu įrodymų tyrimu ar kaltės nepripažinimas šio tikslo pasiekti nepadės. Be kita ko, kaltinamajam suteikiama lengvata, t. y. atliekant sutrumpintą įrodymų tyrimą, remiantis BK 64¹ straipsniu, šiam apkaltinamuoju nuosprendžiu paskiriama vienu trečdaliu mažesnė bausmė. Be kita ko, kaip jau aptarta 2.2 ir 2.3 poskyriuose, kaltinamajam pripažinus kaltę ir nuoširdžiai gailintis dėl padarytos nusikalstamos veikos, bausmė taip pat sumažinama ir kitų BK straipsnių pagrindu. *Ergo*, remiantis atlikta analize, galima pagrįstai teigti, kad tiek kaltinimo, tiek gynybos pusė turi sutarti, kad būtų pagrindas baudžiamąją bylą užbaigti greičiau, atliekant sutrumpintą įrodymų tyrimą. Žinoma, negalima kategoriškai teigti, jog

sutrumpinto įrodymų tyrimo institutas su susitarimu tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) yra visiškai panašūs institutai šiuo aspektu, nes kaip jau aptarta, derybų proceso BPK nenumato, bet negalima palikti nuošalėje fakto, jog tiek kaltinimo, tiek gynybos pusė turi būti tos pačios pozicijos, kad būtų galima atlikti sutrumpintą įrodymų tyrimą.

Toliau analizuojant sutrumpinto įrodymų tyrimo instituto panašumus ir skirtumus su derybomis dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), bus aptarti trečiasis ir ketvirtasis kriterijai. Kaip ir pagreitinto proceso atveju, atliekant sutrumpintą įrodymų tyrimą kaltinamasis neatsisako teisės į teisminį procesą. Teismo posėdis vyksta bendra tvarka, kaltinamasis gali duoti parodymus, o skirtingumas tik tas, kad neatliekamas išsamus įrodymų tyrimas. Tačiau su šiais duomenimis kaltinamasis jau būna susipažinęs ikiteisminio tyrimo metu, *ergo*, kaltinamasis gali nesutikti ir su pačiu sutrumpintu įrodymų tyrimo atlikimu *per se*. Be kita ko, pabrėžtina, kad derybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) vyksta ikiteisminio tyrimo metu, o sutrumpintas įrodymų tyrimas yra teismo nagrinėjimo dalis. Taigi, vertinant šiuos argumentus, kaltinamasis neatsisako teisės į teisminį procesą ir juo suteikiamų teisių. Ketvirtasis kriterijus numato susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) teismo patvirtinimą. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad kaip minėta, sutrumpintas įrodymų tyrimas atliekamas tik teismo nagrinėjimo metu, *ergo*, apkaltinamasis nuosprendis priimamas pačio teismo, taigi galima pagrįstai teigti, jog šiuo aspektu sutrumpintas įrodymų tyrimas ir susitarimas tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) nėra panašūs institutai.

Šiame poskyryje toliau analizuojant sutrumpinto įrodymų tyrimo institutą derybų dėl kaltinimo pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kontekste, bus aptariamas kriterijus, kuriame numatoma teismo pareiga įsitikinti, kad kaltinamasis susitarimo metu (angl. *plea bargaining*) pripažino kaltę savanoriškai ir suprasdamas jam iš to kylančias pasekmes. BPK nenumato teismo pareigos įsitikinti, kad kaltinamasis pripažino kaltę savanoriškai. Taip pat nėra ir nuostatų, kurios numatytų teismui pareigą įsitikinti, kad kaltinamasis supranta sutrumpinto įrodymų tyrimo pasekmes. Taigi, vertinant šią analizę, galima teigti, kad ir šiuo aspektu sutrumpintas įrodymų tyrimas ir susitarimas tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) nėra panašūs institutai.

Šeštasis 2.1 poskyryje išskirtas kriterijus numato baudžiamojo proceso efektyvumą, greitumą ir ekonomiškumą. Vertinant tai, kad ikiteisminis tyrimas vyksta bendra tvarka, neapribojant kaltinimo pusės terminais, kaip pvz. pagreitintame procese, ikiteisminis tyrimas gali ir užtrukti. Žinoma, šią trukmę atsveria pati teismo proceso trukmė.

Sutrumpinto įrodymų tyrimo metu siekiama greičiau atlikti įrodymų tyrimą, taupyti teismo, proceso dalyvių ir kitų, esančių posėdžių salėje asmenų laiką (Goda et al, 2003, p. 134). Taip pat, kaip minėta, kad įrodymai tik paskelbiami, taigi vertinant tai, galima pagrįstai teigti, kad byla gali būti išnagrinėta per vieną teismo posėdį, *ergo*, pakankamai greitai, efektyviai ir ekonomiškai. Taigi, vertinant šią analizę, galima daryti išvadą, kad sutrumpinto įrodymų tyrimo institutas atitinka susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) siekį baudžiamąją bylą užbaigti greitai, ekonomiškai ir efektyviai.

Toliau nagrinėjama procesinė galimybė derėtis dėl bet kokios nusikalstamos veikos sudarant susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) sutrumpinto įrodymų tyrimo kontekste. Kaip numatyta BPK 273 straipsnio 1 dalyje, sutrumpintą įrodymų tyrimą galima atlikti tik tuomet, jeigu kaltinamasis nėra kaltinamas padaręs labai sunkų nusikaltimą. Taigi, BPK imperatyviai nurodo sąlygą, dėl kurios sutrumpintas įrodymų tyrimas nėra galimas, *ergo*, nėra taip, kaip Jungtinėse Valstijose sudarant kaltinimo ir gynybos pusėms susitarimą (angl. *plea bargaining*) dėl bet kokio sunkumo kaltinamojo padarytos nusikalstamos veikos. Taigi, šiuo aspektu sutrumpinto įrodymų tyrimo institutas skiriasi nuo derybų tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*).

Kaip jau pabrėžta aštuntajame kriterijuje, susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) pagrindu priimto apkaltinamojo nuosprendžio apskundimas yra ribotas. Lietuvos baudžiamieji įstatymai nesuvaržo nuteistojo galimybės pateikti apeliaciją dėl apkaltinamojo nuosprendžio, kuris buvo priimtas atliekant sutrumpintą įrodymų tyrimą. Kaip ir pagreitinto proceso atveju, sutrumpintas įrodymų tyrimas atliekamas remiantis bendrosiomis teisminio bylos nagrinėjimo taisyklėmis, *ergo*, nuteistasis turi tokias pačias teises paduoti apeliacinį skundą kaip ir išnagrinėjus baudžiamąją bylą bendra tvarka. Taigi, vertinant tai, kas išdėstyta, šiuo aspektu sutrumpinto įrodymų tyrimo institutas nėra panašus su susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) institutu.

Toliau bus aptariamas devintasis kriterijus, kuriame išskiriama derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) iniciatyva. Kaip jau aptarta prieš tai, atliekant analizę dėl baudžiamąjo įsakymo ir pagreitinto proceso institutų, šiuo atveju kaltinamąjį supažindinti su kaltės pripažinimo lengvata, šiam suteikiant bausmės sumažinimą vienu trečdaliu, jeigu byla nagrinėjama atliekant sutrumpintą įrodymų tyrimą, gali tiek jo gynėjas, tiek prokuroras. Baudžiamosiose bylose, kuriose atliekamas sutrumpintas įrodymų tyrimas,

taip pat atsižvelgiama, kad kaltinamasis pripažino kaltę ir nuoširdžiai gailisi, taigi bausmė skiriama ir atsižvelgiant į BK 59 straipsnio 1 dalies 2 punktą, t. y. kaltės pripažinimas vertinamas kaip atsakomybę lengvinanti aplinkybė (Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. sausio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje; Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje; Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. kovo 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje). Gynėjas gali pranešti prokurorui, kad kaltinamasis sutinka pripažinti kaltę ir aptarti sutrumpinto įrodymų tyrimo galimybę nagrinėjant baudžiamąją bylą teisme. Taigi, nors kaip jau minėta keletą kartų prieš tai, BPK nenumato derybų proceso *per se* nei viename ikiteisminio tyrimo etape, tačiau praktiškai vertinant baudžiamąjį procesą, siekiant pasinaudoti sutrumpinto įrodymų tyrimo galimybe, prokuroras ir kaltinamasis (jo gynėjas) gali pradėti signalizuoti kitai pusei apie tokią galimybę, *ergo*, pradėti tartis. Taigi, vertinant šį kriterijų, galima teigti, kad sutrumpinto įrodymų tyrimo institutas turi šiek tiek panašumų su derybomis dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) šiuo aspektu.

Analizuojant sutrumpinto įrodymų tyrimo institutą susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) kontekste, toliau bus aptariamas ir paskutinytis 2.1 poskyryje išskirtas kriterijus – teisinio aiškumo siekis. Kaip ir pagreitinto proceso atveju, byla nagrinėjama bendra tvarka, taigi apart bausmės sumažinimo remiantis BK nuostatomis, nei viena pusė negali būti užtikrinta, kokiomis teisinėmis pasekmėmis bus užbaigta baudžiamoji byla. Taigi, galima teigti, kad šiuo aspektu sutrumpinto įrodymų tyrimo institutas skiriasi nuo susitarimo tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*), nes kaip bus nubaustas kaltinimasis galima daryti tik daryti prezumpciją.

Taigi, apibendrinant atliktą analizę, lentelėje Nr. 3 pateikiamas sutrumpinto įrodymų tyrimo instituto palyginimas su derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) institutu. Lentelėje Nr. 3 pažymimi sutrumpinto įrodymų tyrimo panašumai į derybas dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*), šiuos išreiškiant simboliu „+“ ir skirtumai, šiuos pažymint simboliu „-“. Kaip ir kitose lentelėse, simboliu „+/-“ siekiama pažymėti, kad iš esmės kategoriškos išvados padaryti negalima, nes egzistuoja tiek institutų panašumai, tiek skirtumai. Vertinant šiuos duomenis, galima pagrįstai teigi, jog sutrumpinto įrodymų tyrimo institutas turi susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) požymių, tačiau savo esme nuo šio instituto skiriasi, nes visgi derybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) vyksta ikiteisminio tyrimo metu, na o sutrumpintas įrodymų tyrimas yra teismo nagrinėjimo dalis.

3 lentelė. Sutrumpinto įrodymų tyrimo panašumai ir skirtumai su kaltinimo ir gynybos susitarimu dėl kaltės pripažinimo

Kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo kriterijai	Sutrumpintas įrodymų tyrimas
Kaltės pripažinimo reikalingumas	+
Derybos	+/-
Kaltinamojo atsisakymas teisės į teisminį procesą ir juo suteikiamų teisių	-
Teismo patvirtinimas	-
Teismo pareiga įsitikinti, ar kaltinamasis sprendimą priėmė savanoriškai	-
Siekis baudžiamojo proceso efektyvumo, greitumo, ekonomiškumo	+
Derybos dėl bet kurios nusikalstamos veikos	-
Apeliacijos galimybė	-
Derybų pradžia, dėl bylos užbaigimo ne teismo procesu	+/-
Teisinis aiškumas	-

Šaltinis: Sudaryta autorės.

Taigi, remiantis Lietuvoje įtvirtintų supaprastinto proceso formų ir sutrumpinto įrodymų tyrimo atlikta analize derybų tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) kontekste, galima atsakyti į šio skyriaus pradžioje paminėtą, teisės doktrinoje iškeltą, klausimą – derybų tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) procesas Lietuvoje neegzistuoja. Tačiau, remiantis analizės duomenis, galima pagrįstai teigti, jog atitinkami kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) požymiai tarsi „išsibarstę“ po visus šiame skyriuje išanalizuotus institutus.

3. Susitarimo instituto įgyvendinimo galimybės Lietuvoje

Kaip jau aptarta prieš tai šiame magistro darbe, susitarimas tarp kaltinimo ir gynybos (angl. *plea bargaining*) yra anglosaksų teisinės sistemos institutas. Tačiau šiuo metu sutartinių elementų yra turbūt daugumos kontinentinės teisės tradicijai priklausančių valstybių baudžiamuosiuose procesuose (Goda, 2007, p. 58). Dėl šios priežasties daroma pagrįsta išvada, kad skirtumai tarp proceso tipų šiuo aspektu mažėja, t. y. anglosaksų teisinės idėjos įsigali kontinentinės Europos tiriamojo tipo baudžiamajame procese (Goda, 2007, p. 58 cituota Kalb, 2006, p. 19-23). Šiuolaikinis Lietuvos supaprastintas baudžiamasis procesas iš esmės yra daugiau nei per šimtmetį susiformavęs Vakarų Europos valstybių taikytų ir tebetaikomų supaprastintų baudžiamųjų procesinių formų su tam tikru nacionaliniu tarpukario Lietuvos, tarybinio laikotarpio ir šiuolaikinės nepriklausomos Lietuvos indėliu rezultatas (Ažubalytė et al., 2011, p. 39). Remiantis šiame magistro darbe atlikta analize, kaip minėta, galima pagrįstai teigti, kad Lietuvos baudžiamasis procesas turi daugelį derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) požymių, tačiau pačio instituto *per se* – ne. Taigi, verta paanalizuoti kaltinimo ir gynybos susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) įgyvendinimo galimybes Lietuvoje.

2010 m. vasario 9 d. buvo užregistruotas BPK 3, 9, 18, 22, 28, 51, 62, 63, 64, 110, 147, 151, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 168, 170, 172, 177, 178, 181, 214, 215, 217, 218, 220, 237, 254, 276, 422, 425, 426, 429, 432, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo XXXI skyriaus trečiuoju skirsniu įstatymas (toliau – 2010 m. Įstatymo projektas), kuriuo buvo siūloma įvesti visiškai naują baudžiamojo proceso užbaigimo formą – sutarimo procesą. Pagrindiniai tikslai, kurių buvo siekiama šiuo proceso įvedimu tai baudžiamojo proceso greitumas, efektyvumas ir pigumas. Aiškinamajame rašte dėl 2010 m. Įstatymo projekto teigiama, kad šie procesiniai tikslai negali būti pasiekti suvaržant žmogaus teises, todėl susitarimo proceso normos sukonstruotos taip, kad iš Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) nuostatų išplaukiančios ir BPK numatytos įtariamojo (kaltinamojo) asmens teisės proceso metu nebūtų pažeistos, kad būtų užtikrintos ir nukentėjusiųjų bei kitų proceso dalyvių teisės (Aiškinamasis raštas..., 2010).

Aiškinamajame rašte dėl sutarimo proceso įvedimo nurodoma, kad esminiai sutarimo proceso ypatumai, jo panašumai į supaprastintą procesą ir skirtumai nuo jo yra tokie, kad sutarimo procesas – tai sutikimu tarp prokuroro ir kaltinamojo dėl nusikalstamos veikos kvalifikacijos, ja padarytos žalos dydžio ir derybomis dėl skirtinos už padarytą nusikalstamą veiką bausmės, baudžiamojo poveikio priemonės rūšies ir dydžio grįstas

procesas. Be kita ko, 2010 m. Įstatymo projekte buvo numatomas ir nukentėjusiojo, civilinio ieškovo, civilinio atsakovo ar jų atstovų dalyvavimas. 2010 m. Įstatymo projekto aiškinamajame rašte taip pat numatyta, kad pastarieji proceso dalyviai, kaip ir pats įtariamasis bei jo gynėjas, turi esminę sprendžiamąją teisę dėl pradėto ikiteisminio tyrimo ir baudžiamojo proceso užbaigimo šia forma galimybės. Šios jų procesinės teisės užtikrinimą ir įgyvendinimą buvo numatoma įforminti procesiniu dokumentu – sutikimu užbaigti baudžiamąjį procesą sutarimo procesu. 2010 m. Įstatymo projekto 432¹ straipsnio 2 dalyje nurodytas baigtinis pagrindų sąrašas, kuriems esant ikiteisminio tyrimo užbaigimas sutarimo proceso būdu būtų negalimas. Be to, teismas, jei byla perduota jam nagrinėti sutarimo proceso tvarka, turėtų išsiaiškinti, ar susitariamasis aktas sudarytas ne prieš kaltinamojo, o ikiteisminio tyrimo metu – įtariamojo, valią (Aiškinamasis raštas..., 2010).

Taigi, priėmus šį 2010 m. Įstatymo projektą, būtų atsiradus įstatyminė galimybė derybų procesui. Pabrėžtina, kad tokia derybų forma savo esme labai panaši į JAV įtvirtintą susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*). Pagirtinas 2010 m. Įstatymo projekto rengėjų tikslas įtraukti ne tik įtariamąjį (kaltinamąjį) ir prokurorą į derybų procesą, bet ir kitus proceso dalyvius, t. y. nukentėjusįjį, civilinius atsakovus / ieškovus. Taip pat 2010 m. Įstatymo projektu buvo siūloma numatyti būtiną gynėjo dalyvavimą sutarimo procese, kas ir vėlgi, turėtų didelę įtaką kaltinamojo teisių užtikrinimui, nes tokiu atveju kaltinamam asmeniui suteikiama galimybė pasverti, ar jam apsimoka derėtis dėl baudžiamosios bylos pabaigos, ar bandyti savo sėkmę renkantis įprastą teisminį nagrinėjimą. Be kita ko, 2010 m. Įstatymo projektu numatytas ir pačio teismo įtraukimas į procesą – remiantis 432¹³ straipsnio 1 dalimi, teismas, išnagrinėjęs baudžiamosios bylos medžiagą, turėtų priimti apkaltinamąjį nuosprendį, arba dėl šiame straipsnyje numatytų aplinkybių grąžinti bylą prokurorui susitariamojo akto redagavimui, arba nutraukti baudžiamąjį procesą BPK 3 straipsnyje numatytas pagrindais. Taigi, matoma, jog į susitarimo procesą, pagal 2010 m. Įstatymo projektą, turėtų būti įtrauktos tiek gynybos, tiek kaltinimo pusės, be kita ko, ir pats teismas. Šių institucijų bendravimo tarpusavyje galimybės, vykdant teisingumą, buvo svarstyti 2022 m. gruodžio 2 d. Lietuvos Respublikos Seime (toliau – Seimas), bendrame Lietuvos teismų, prokuratūros bei advokatūros forume „Nepriklausomumas – būtinoji teisingumo vykdymo sąlyga“. Šioje konferencijoje vyko diskusijos, kaip gali būti patobulintas bendradarbiavimas tarp teismo, prokuratūros ir advokatų tarpusavyje. Vertinant tai, jog tokios diskusijos yra keliamos, galima pagrįstai teigti, jog šių institucijų bendravimas tarpusavyje, vykdant teisingumą, nėra pakankamas. Iš to seka išvada, kad baudžiamajame procese, įvedus derybų institutą,

kurio pagrindu būtų skatinamas visų trijų institucijų bendravimas, būtų paskatintas bendradarbiavimas tarp advokatų, prokurorų ir teisėjų. Šią poziciją galima pagrįsti tuo, kad kaip minėta, 2010 m. Įstatymo projektu buvo numatoma į derybų procesą įtraukti ir kaltinimo, ir gynybos pusę, be kita ko, kitus proceso subjektus, o galutinį tašką turėtų uždėti teismas, kuris netgi turėtų galimybę, matant kad sudaryto susitarimo sąlygas galima tobulinti, grąžinti susitarimo aktą pakartotiniam derinimui.

Paminėtina ir tai, jog 2020 m. birželio 12 d. registruotas BPK 22, 28, 51, 110 straipsnių pakeitimo ir BPK papildymo 432¹ - 432¹⁴ straipsniais įstatymo projektas (toliau – 2020 m. Įstatymo projektas). Šiuo 2020 m. Įstatymo projektu pakartotinai buvo siūloma įvesti derybų institutą baudžiamajame procese, o pačiame projekte iš esmės buvo atkartotos 2010 m. Įstatymo projekte pateiktos BPK 432¹ - 432¹⁴ straipsnių nuostatos. Šiuo atveju, skirtingai nei dėl 2010 m. Įstatymo projekto, 2020 m. birželio 23 d. buvo pateikta Lietuvos Respublikos Seimo kanceliarijos Teisės departamento (toliau – Teisės departamentas) išvada (toliau – Teisės departamento išvada) ir 2020 m. birželio 30 d. Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos Europos teisės departamento išvada (toliau – Teisingumo Ministerijos išvada). Pažymėtina, kad Teisingumo Ministerijos išvadoje nurodyta, kad įvertinus Seimo pateikto derinti 2020 m. Įstatymo projekto atitiktį Europos Sąjungos teisei pažymėta, kad pastabų ir pasiūlymų nėra, tačiau papildomai nurodoma, kad galbūt būtų tikslinga dėl 2020 m. Įstatymo projekto prašyti Lietuvos Respublikos Vyriausybės išvados (Išvada dėl Baudžiamojo proceso kodekso..., 2020). Tuo tarpu Teisės departamento išvadoje išsamiai išdėstytos pastabos dėl 2020 m. Įstatymo projektu siūlomų BPK pakeitimų, jų esmės bei atitinkamų straipsnių patikslinimo. Vienas pagrindinių pastebėjimų, padarytų Teisės departamento išvadoje yra tas, jog nėra aišku, kokia būtų sutarimo proceso pridėtinė vertė lyginant su teismo baudžiamojo įsakymo priėmimo procesu (Teisės departamento išvada..., 2020). Teisės doktrinoje taip pat nurodoma, kad derybų procesas, numatantis pakankamas procesines tiesos nustatymo garantijas, Konstitucijai galimai neprieštarautų, „tačiau tokių derybų įteisinimas apčiuopiamos naudos duoti negalėtų ir tik taptų nereikalinga dabar taikomų nuo bendrojo konstitucinio baudžiamojo proceso modelio nukrypstančių formų alternatyva“ (Goda, 2012, p. 445). Šiai pozicijai paprieštarauti galima remiantis šiame magistro darbe atlikta teismo baudžiamojo įsakymo analize, be kita ko, ir 2020 m. Įstatymo projekte numatytais BPK straipsnių nuostatomis. Kaip jau aptarta 2.2 poskyryje, ikiteisminiame tyrime, svarstant dėl baudžiamojo proceso užbaigimo teismo baudžiamuoju įsakymu, BPK nėra eksplicitiškai numatyta galimybė derėtis. Žinoma, remiantis magistro darbe padarytomis išvadomis, nors

ir derybų procesas BPK nenumatytas, tačiau atsiranda prielaidų kaltinimo ir gynybos pusėms tartis dėl galimybės procesą užbaigti baudžiamuoju įsakymu, atitinkamų baudmės klausimų. Tačiau, šios derybos yra ribotos, nes nei prokuroras, nei kaltinamasis (jo gynėjas) nėra užtikrinti, kad „aptarta“ baudmė bus ir priimta, taip pat nėra galimybės šiuo būdu užbaigti procesą, kai atitinkamo straipsnio sankcijoje numatyta tik terminuota laisvės atėmimo baudmė. Na, o susitarimo institutu, numatomos derybos beveik dėl visų nusikalstamų veikų⁹, taip pat reglamentuojama ir teismo pareiga patvirtinti sutartą nusikalstamos veikos kvalifikavimą, ir netgi susitariamojo akto turinyje nurodytą baudmės, baudžiamojo poveikio priemonės rūšį ir dydį. Taigi, susitarimo institutu atsiranda laisvė baudžiamojo proceso dalyviams sutarti dėl įvairesnių baudžiamojo proceso klausimų, be kita ko, gali būti reglamentuojamas ir pats derybų procesas *per se*, taigi matomi aiškūs skirtumai nuo teismo baudžiamojo įsakymo instituto, *ergo*, susitarimo institutas netaptų tik alternatyva.

Teisės departamento išvadoje taip pat pateikiama pastaba, dėl 2020 m. Įstatymo projekto nesuderinimo su BK 64¹ straipsniu, pagal kurį supaprastintas procesas reiškia dvi alternatyvias šiuo metu galiojančias procesines formas, t. y. arba teismo baudžiamasis įsakymas, arba pagreitinatas procesas. Taip pat nurodoma, jog jeigu būtų pritarta siūlymui įteisinti sutarimo procesą, kaip vieną iš supaprastinto proceso formų, tuomet reikėtų atitinkamai pakoreguoti ir BK 64¹ straipsnį ir jo pavadinimą. Taip pat Teisės departamento išvadoje nurodoma, kad gali būti svarstyтина galimybė dėl vienu trečdaliu švelnesnės baudmės skyrimo tais atvejais, kai byla išnagrinėta sutarimo proceso tvarka ir kai asmuo prisipažįsta esąs kaltas. Reikia atkreipti dėmesį, kad 2020 m. Įstatymo projekte numatyto sutarimo instituto nuostatos neregamentuotų būtinojo įtariamojo (kaltinamojo) kaltės pripažinimo. Taip pat pabrėžtina, kad 432⁶ straipsnio 2 dalyje numatyta, kad įtariamasis ir jo gynėjas bei prokuroras derasi dėl pačios baudmės dydžio ir rūšies. Taigi, vertinant tai, kad jau pačių derybų procese kaltinamasis suderina baudmę su prokuroru, galima kelti klausimą, ar tikrai BK 64¹ straipsnyje reikėtų įtvirtinti kaltinamojo baudmės sumažinimą vienu trečdaliu šiam pripažinus kaltę, jeigu jau ir taip baudmė būtų suderinta ikiteisminiame tyrime. Taigi, su tokiu Teisės departamento išvadoje pateiktu pasiūlymu sutikti nereikėtų, nes pagrįstai galima teigti, kad susitarimo instituto įtraukimas į BK 64¹ straipsnį būtų perteklinis. Tačiau, siekiant baudžiamųjų teisės aktų vientisumo, tokiu atveju vertėtų pakeisti BK 64¹ straipsnio pavadinimą, pvz. „Baudmės skyrimas teismo baudžiamuoju įsakymu, byla išnagrinėjus pagreitinato proceso tvarka, ar atlikus sutrumpintą įrodymų

⁹ išskyrus labai sunkius nusikaltimus, remiantis 2020 m. Įstatymo projekto 432¹ straipsnio 1 dalimi.

tyrimą“, t. y. panaikinti pavadinimo dalį, kurioje išskiriama „supaprastinto proceso tvarka“, atkreipiant dėmesį į tai, jog sutarimo institutas taip pat būtų supaprastintas procesas, bet juo bausmės sumažinimas vienu trečdaliu būtų perteklinis. Tuo tarpu, galima būtų apsvarstyti galimybę teikti siūlymą dėl susitarimo sudarymo, kaip lengvinančios aplinkybės papildant BK 59 straipsnio 1 dalį 14 punktu, ir tuo tarpu švelnesnės bausmės skyrimo BK 61 straipsnio pagrindu. Žinoma, taip pat galima siūlyti ir BK 62 straipsnio papildymą, pvz. 1 dalyje papildomai nurodant, kad švelnesnė, negu įstatymo numatyta bausmė gali būti skiriama ir „sutarimo pagrindu“.

Atitinkamai ties kitomis Teismo departamento išvados pastabomis, taip pat nurodomi ir siūlymai, kaip galima būtų pakeisti tam tikrus BPK 432¹ - 432¹⁴ straipsnius, jog būtų laikomasi teisės aktų vientisumo ir sutarimo procesas tinkamai „išilietų“ į baudžiamuosius įstatymus. Pabrėžtina, kad kai kurie 2020 m. Įstatymo projekte numatyti BPK 432¹ - 432¹⁴ straipsniai tiesiog, galimai dėl tiesioginio vertimo, nėra visiškai logiški, kaip pvz. BPK 432² straipsnio 2 dalies 2 punkte numatoma, kad sutarimo procesas negalimas, jeigu: „sutarimo procesui prieštarauja prokuroras <...>“. Teismo departamento išvadoje pažymima, kad ši nuostata dėl prokuroro neprieštaravimo yra perteklinio pobūdžio, nes remiantis Konstitucijos 118 straipsniu, prokuroras organizuoja visą ikiteisminį tyrimą ir jam vadovauja, todėl galima pagrįstai manyti, kad sutarimo procesas *per se* negalėtų vykti, jeigu su tuo nesutiktų pats prokuroras. Iš to seka, kad kai kurių BPK 432¹ - 432¹⁴ straipsnių koregavimui netgi nereikėtų drastiškų pakeitimų, o tiesiog minimalių korekcijų. Taigi atsižvelgus į Teisės departamento išvadoje pateiktas pastabas ir pasiūlymus, taip pat šiame magistro darbe padarytas išvadas, yra galimybė atitinkamai pakoreguoti įstatymo projektą dėl sutarimo instituto įvedimo, jog šis atitiktų Lietuvos baudžiamojo proceso principus ir kitus teisės aktus. Galima pagrįstai manyti, kad tokiu atveju derybų procesas būtų pagaliau įvestas ir Lietuvoje.

Deja, reikia pripažinti, kad yra nemažai teisininkų, kurie naujoves sutinka skeptiškai, o dažnai net nebandoma pamatyti, kad tokios naujovės galėtų palengvinti procesinių funkcijų vykdymą, padidinti procesinės veiklos veiksmingumą (Goda, 2007, p. 52). Taigi, dėl šios priežasties, galima manyti, jog pakartotinis siūlymas į BPK įtraukti sutarimo institutą sulauktų didelių diskusijų teisininkų bendruomenėje, taip pat ir Seime, ir netgi visuomenėje. Be kita ko, teisės doktrinoje išreiškiama pozicija, kad teismui pasyviai sutikti su šalių pasiūlymu dėl baudžiamojo proceso baigties, reiškia atsisakyti pagrindinės inkvizicinio teismo funkcijos savarankiškai nustatyti apkaltinamojo nuosprendžio faktinį pagrindą (Garbatavičiūtė, 2018, p. 134). Tačiau, reikia atkreipti dėmesį į tai, kad Lietuvoje

jau egzistuoja supaprastintos baudžiamosios formos institutai, su kuriais iš esmės teismas tik pasyviai sutinka, nes pvz. sutrumpintų įrodymų tyrimo atveju, teismas apklausų protokolus ir byloje esančius dokumentus tik paskelbia, t. y. išsamaus įrodymų tyrimo neatlieka. Taigi, visose supaprastintų procesų formuose nukrypimas nuo teisingo nubaudymo yra pateisinamas, nes leidžia prokurorams ir kitiems valstybės pareigūnams panaudoti savo ribotus išteklius taip, kad būtų galima išplėsti baudžiamosios atsakomybės taikymą dėl didesnio kiekio padarytų nusikalstamų veikų (Garbatavičiūtė, 2018, p. 136). Taip sukuriamas tradicinio teismo nagrinėjimo įvaizdis, kuris nesulaukia tiek daug visuomenės dėmesio, kiek jo susilauktų kaltinimo ir gynybos derybų (angl. *plea bargaining*) koncepcija (Garbatavičiūtė, 2018, p. 136).

Taigi, vertinant magistro darbe atliktą analizę, galima pagrįstai teigti, jog kaltinimo ir gynybos derybų (angl. *plea bargaining*) instituto perspektyvos Lietuvoje įmanomos galbūt netgi jau ir netolimoje ateityje. Šią poziciją pagrįsti galima remiantis BPK egzistuojančiais institutais, kurie savo esme labai panašūs į derybų institutą, ir yra aktyviai naudojami praktikoje, o jų pagrindu dažnai baigiamas baudžiamasis procesas. Vyraujančios pastarojo laikotarpio diskusijos dėl teisėjų, prokurorų ir advokatų bendradarbiavimo skatina svarstyti dėl atitinkamų įstatymų pakeitimų, kurie sudarytų sąlygas šių profesijų atstovams, teisės aktų nustatyta tvarka bendradarbiauti vykdant teisingumą, na o sutarimo instituto įvedimas leistų tinkamai tai įgyvendinti. Taigi, atsižvelgus į tai, galima pagrįstai teigti, kad derybų institutas nėra tik galimas, bet netgi būtinas institutas šio siekio įgyvendinimui Lietuvos baudžiamajame procese, nes vykstant deryboms šių institucijų atstovai galėtų deramai bendrauti tarpusavyje, siekiant baudžiamojo proceso tikslų įgyvendinimo. Žinoma, įstatymo projektus, kuriais buvo siūloma įvesti sutarimo institutą reikėtų atitinkamai pakoreguoti, atsižvelgiant į tiek Teisės departamento išvadą, tiek į šiame magistro darbe išreikštus pastebėjimus, jog šis institutas galėtų tinkamai veikti baudžiamajame procese, be kita ko, nesikirstų su jau egzistuojančiais supaprastintais institutais. Taip pat, atitinkamai siūlant naują, ar koreguojant esamus įstatymo projektus dėl sutarimo proceso įvedimo, reikėtų siūlyti ne tik BPK, bet ir atitinkamus BK straipsnių pakeitimus, siekiant baudžiamųjų įstatymų vientisumo.

Išvados

1. Susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) instituto ištakos siejamos su JAV. XIX a., prasidėjus griežtesniam baudžiamąjo proceso reglamentavimui ir didėjančiam bylų krūviui anglosaksų teisinė sistema labiau pradėjo koncentruotis būtent į neteisminių bylų sprendimo būdą, o ne į teismo nagrinėjimo procedūrų tobulinimą, kaip tai buvo daroma kontinentinės teisės sistemose. Nors iš pradžių JAV Aukščiausiasis Teismas nesvarstė šio instituto teisėtumo klausimo, tačiau laikui bėgant, teismų praktikoje padaryta išvada, kad susitarimo dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) institutas yra neatsiejamas nuo baudžiamosios teisės ir jos taikymo.
2. Išanalizavus JAV teisės aktus ir teisės doktriną, matoma, kad susitarimas dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) yra toks supaprastintas baudžiamasis procesas, kurio metu vyksta derybos tarp kaltinimo ir gynybos, dėl kaltinamojo kaltės pripažinimo, mainais į nuolaidas. Teismui patvirtinus tokį susitarimą, kaltinamasis atsisako daugelio jam teisiniu procesu suteikiamų teisių, tačiau turi galimybę gauti žymiai mažesnę bausmę, nei stojant prieš teismą. Iš to atsiranda šio instituto problematiniai aspektai, nes baudžiamoji byla sprendžiama tarsi „už uždarytų durų“, visuomenė nėra įtraukiama, kas skatina abejoti teisingumo vykdymo sistema ir manyti, jog pasiekti susitarimai yra neskaidrūs ir (ar) neteisėti.
3. Atlikus BPK reglamentuotų bylų supaprastinto proceso analizę, galima pagrįstai teigti, kad teismo baudžiamasis įsakymas turi daugelį panašumų su derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) institutu. Tuo tarpu, pagreitinto proceso institutas turi tik nedaugelį šio instituto požymių. Taip pat pastebėtina, kad BPK normos, reglamentuojančios bylų supaprastintą procesą, nenumato tiek laisvės dėl atitinkamų baudžiamąjo proceso sąlygų, kiek tai yra numatyta JAV baudžiamajame procese sudarant susitarimą dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*).
4. Sutrumpinto įrodymų tyrimo analizė derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kontekste leidžia pagrįstai teigti, jog matomi šių institutų panašumai. Tačiau šie institutai savo esme, yra labai skirtingi, nes derybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) vyksta ikiteisminio tyrimo metu, o sutrumpintas įrodymų tyrimas *per se* yra teismo nagrinėjimo dalis. Taigi, negalima teigti, kad šie institutai savo esme yra vienodi, tačiau, atkreiptinas dėmesys, kad sutrumpinto įrodymų tyrimo institutas turi nemažai derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) požymių.

5. Remiantis pirmo skyriaus duomenimis ir šiuo pagrindu išskirtais specifiniais derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijais, atlikta Lietuvoje įtvirtintų supaprastinto proceso formų ir sutrumpinto įrodymų tyrimo analize derybų tarp kaltinimo ir gynybos kontekste, pagrįstai daroma išvada, kad BPK yra daug šio instituto požymių. Tačiau šie požymiai matomi tarp keleto skirtingų institutų ir nei vienas iš jų pilnai neatitinka derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijų. Taigi, remiantis atlikta analize teigti, jog Lietuvoje šis institutas egzistuoja *per se*, nėra pagrindo.
6. Išanalizavus įstatymo projektus, kuriais buvo siūloma į BPK įtraukti 432¹-432¹⁴ straipsnius, kurie reglamentuotų sutarimo institutą, matoma, jog reikalinga atlikti šių straipsnių korekcijas, tinkamiau pritaikant Lietuvos baudžiamiesiems įsakymams. Atlikus atitinkamas korekcijas, galima pagrįstai teigti, kad atsirastų pagrindas sutarimo reglamentavimui Lietuvoje. Pabrėžtina, jog sutarimo institutas netaptų tik alternatyva esamoms supaprastintoms baudžiamojo proceso formoms. Šiuo institutu atsirastų laisvė baudžiamojo proceso dalyviams sutarti dėl įvairesnių baudžiamojo proceso klausimų. Vertinant tai, kad vis kyla diskusijos dėl derybų proceso reglamentavimo ir teisinių institucijų bendradarbiavimo, galima pagrįstai teigti, kad sutarimo institutas yra reikalingas Lietuvos baudžiamajame procese.

Šaltinių sąrašas

Teisės norminiai aktai:

1. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
2. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
3. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. birželio 1 d. Nr. I-134 rekomendacijos „Dėl proceso užbaigimo baudžiamuoju įsakymu“. TAR, 8532.
4. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro 2015 m. birželio 1 d. Nr. I-137 rekomendacijos „Dėl proceso baigimo pagreitinoto proceso tvarka“. TAR 8538.
5. Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 3, 9, 18, 22, 28, 51, 62, 63, 64, 110, 147, 151, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 168, 170, 172, 177, 178, 181, 214, 215, 217, 218, 220, 237, 254, 276, 422, 425, 426, 429, 432, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo XXXI skyriaus trečiuoju skirsniu įstatymas (2010). 10-441-01.
6. Baudžiamojo proceso kodekso 22, 28, 51, 110 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 432(1) - 432(14) straipsniais įstatymo projektas (2020). XIIP-4991.
7. Aiškinamasis raštas dėl Lietuvos Respublikos Baudžiamojo proceso kodekso 3, 9, 18, 22, 28, 51, 62, 63, 64, 110, 147, 151, 154, 155, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 168, 170, 172, 177, 178, 181, 214, 215, 217, 218, 220, 237, 254, 276, 422, 425, 426, 429, 432, 440 straipsnių pakeitimo ir papildymo XXXI skyriaus trečiuoju skirsniu įstatymo projekto (2010). Lietuvos Respublikos generalinė prokuratūra, 10-441-01.
8. Teisės departamento išvada dėl Baudžiamojo proceso kodekso 22, 28, 51, 110 straipsnių pakeitimo ir Kodekso papildymo 432(1) - 432(14) straipsniais įstatymo projekto (2020). XIIP-4991.
9. Federal Rules of Criminal Procedure (2022). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.uscourts.gov/sites/default/files/federal_rules_of_criminal_procedure_dec_1_2021.pdf.
10. Federal Rules of Evidence (2023). [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://www.rulesofevidence.org/table-of-contents/>.

Specialioji literatūra

11. Alschuler, A. W. (1979). Plea Bargaining and Its History. *Columbia Law Review*, 79(1), 1-43.
12. Alschuler, A. W. (1981). The Changing Plea Bargaining Debate. *California Law Review*, 69(3), 652-730.
13. Alschuler, A. W. (1983). Implementing the Criminal Defendant's Right to Trial: Alternatives to the Plea Bargaining System. *University of Chicago Law Review*, 50(3), 931-1050.
14. Ažubalytė R., Jurgaitis R. ir Zajančauskienė J., (2011). *Specifinės baudžiamojo proceso rūšys*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
15. Ažubalytė R et al. (2014). *Baudžiamojo proceso teisė*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
16. Barry J. (2017). Prosecutors - Should we trust them? A cross-jurisdictional analysis of the effectiveness and transparency of limits on prosecutorial discretion during plea bargaining. *Te Wharenga : New Zealand Criminal Law Review*, 3, 154-178.
17. Bibas, S. (2003). Harmonizing Substantive-Criminal-Law Values and Criminal Procedure: The Case of Alford and Nolo Contendere Pleas. *Cornell Law Review*, 88(5), 1361-1411.
18. Bibas, S. (2004). Plea Bargaining Outside the Shadow of Trial. *Harvard Law Review*, 117(8), 2463-2547.
19. Burke, A. S. (2007). Prosecutorial Passion, Cognitive Bias, and Plea Bargaining. *Marquette Law Review*, 91, 183-211.
20. Carman, W. G., Harutunian T. (2004). Fairness at the Time of Sentencing: The Accuracy of the Presentence Report. *St. John's Law Review*, 78(1), p. 1-14 [interaktyvus]. Prieiga per internetą <https://scholarship.law.stjohns.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1266&context=lawreview> [žiūrėta 2023 m. sausio 30 d.].
21. Fitz-Gibbon K., Flynn A. (2011). Bargaining with Defensive Homicide: Examining Victoria's Secret Plea Bargaining System Post Law Reform. *Melbourne University law review*, 35(3), 905-932.

22. Jurgaitis, R. (2002). Sandėris dėl prisipažinimo kaltu arba tiesiog kaltinamojo prisipažinimas – galimybė suprastinti baudžiamąjį procesą. *Jurisprudencija*, 29(21), 40–48.
23. Jurgaitis, R. (2008). Baudžiamojo įsakymo procesas: proceso be įprastojo nagrinėjimo teisme ypatumai ir įtariamojo (kaltinamojo) procesinės garantijos. *Jurisprudencija*, 6(108), 67-75.
24. Juozapavičius, A., Leonaitė, E. (2021). Procedūriniai įrodymų leistinum aspektai baudžiamajame procese. *Teisė*, 121, p. 80-97, DOI: <https://doi.org/10.15388/Teise.2021.121.5>.
25. Garbatavičiūtė, S. (2018). Tracing the Instances of Plea Bargaining in the Lithuanian Criminal Justice System., *Teisė*, 1060, p. 130-143. DOI: 10.15388/Teise.2018.106.11657.
26. Goda, G. et al. (2003). *Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso komentaras II dalis*. Vilnius : Teisinės informacijos centras.
27. Goda, G. (2007). Baudžiamojo proceso forma: optimalių procesinių taisyklių paieškos galimybės ir ribos. *Teisė*, 65, 50-63.
28. Goda, G. (2012). Galimybė įgyvendinti baudžiamojo proceso uždavinius baudžiamąją bylą užbaigiant sandoriu. Iš: Švedas, G. (red.) (2012). *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija, p. 441-453.
29. Goodpaster, G. (1987). On the Theory of American Adversary Criminal Trial. *The Journal of Criminal Law and Criminology*, 78(1), 118-154.
30. King N. J., et al.(2005). When Process Affects Punishment: Differences in Sentences After Guilty Plea, Bench Trial, and Jury Trial in Five Guidelines States. *Columbia Law Review*, 105(4), 959-1009.
31. Langbein, G. J. (1979). Understanding the Short History of Plea Bargaining. *Law and Society Review*, 13, 261-272.
32. Petkevičiūtė-Barysienė D., Valickas G., Justickis V. (2012). Inkaro efekto pasireiškimas skiriant laisvės atėmimo bausmę. *Tarptautinis psichologijos žurnalas : biopsichologinis požiūris*, p. 133-154, DOI 10.7220/1941-7233.11.7.

33. Pizzi, W. T. (1996). Fact-Bargaining: An American Phenomenon. *Federal Sentencing Reporter*, 8(6), 336-338.
34. Mathews, II J., Curiel F. (2019). Criminal Justice Debt Problems. *Human Rights Magazine*, 44(3) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.americanbar.org/groups/crsj/publications/human_rights_magazine_home/economic-justice/criminal-justice-debt-problems/ [žiūrėta 2023 m. vasario 26 d.].
35. Reimelt, A. W. (2010). An Unjust Bargain: Plea Bargains and Waiver of the Right to Appeal. *Boston College Law Review*, 51(3), 871-904.
36. Schulhofer, S. J. (1992). Plea Bargaining as Disaster. *The Yale Law Journal*, 101(8), 1979-2009.
37. Thaman S. C. (2001). Miranda in Comparative Law. *Saint Louis University Law Journal*, 45(2), p. 581-624.
38. Tyler T. R (1998). Public Mistrust of the Law: A Political Perspective. *University of Cincinnati Law Review*, 66 (3), 847-876.

Teismų praktika

39. JAV Aukščiausiojo Teismo 1878 m. sprendimas baudžiamojoje byloje Jungtinės Valstijos v. Ford, Nr. 99 U.S. 594.
40. JAV Aukščiausiojo Teismo 1942 m. balandžio 27 d. sprendimas baudžiamojoje byloje Waley v. Johnston, Nr. 1006.
41. JAV Aukščiausiojo Teismo 1961 m. birželio 12 d. sprendimas baudžiamojoje byloje Lott v. Jungtinės Valstijos, Nr. 238.
42. JAV Aukščiausiojo Teismo 1970 m. gegužės 4 d. sprendimas baudžiamojoje byloje Brady v. Jungtinės Valstijos, Nr. 270.
43. JAV Aukščiausiojo Teismo 1970 m. lapkričio 23 d. sprendimas baudžiamojoje byloje Alford v. Šiaurės Karolina, Nr. 14.
44. JAV Aukščiausiojo Teismo 1971 gruodžio 20 d. sprendimas baudžiamojoje byloje Santobello v. Niujorkas, Nr. 70-98.
45. Jungtinių Valstijų apeliacinio teismo 2022 m. vasario 3 d. sprendimas baudžiamojoje byloje Agarwal v. Jungtinės Valstijos, Nr. 20-2890.

46. Jungtinių Valstijų apeliacinio teismo 2022 m. kovo 1 d. sprendimas baudžiamojoje byloje Jackson v. Jungtinės Valstijos, Nr. 20-3025.
47. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. liepos 20 d. baudžiamasis įsakymas Nr. e1-325-1058/2022.
48. Vilniaus apygardos teismo 2022 m. lapkričio 10 d. baudžiamasis įsakymas Nr. e1-423-908/2022.
49. Kauno apylinkės teismo 2020 m. kovo 12 d. baudžiamasis įsakymas Nr. en1-1140-917/2020.
50. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2022 m. gruodžio 8 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-3053-961/2022.
51. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. sausio 30 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-491-1072-2023.
52. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. vasario 14 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-807-1122/2023.
53. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. kovo 13 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-740-1128/2023.
54. Vilniaus miesto apylinkės teismo 2023 m. kovo 24 d. nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 1-1070-1100/2023.

Elektroniniai leidiniai

55. Johnson T. (2023). Plea Bargain Task Force Report. American Bar Association's Criminal Justice Section's Plea Bargain Task Force. Prieiga per internetą: <https://www.americanbar.org/content/dam/aba/publications/criminaljustice/plea-bargain-tf-report.pdf> [žiūrėta 2023 m. vasario 14 d.].
56. The National Registry of Exonerations (2022). 2021 Annual report. Prieiga per internetą: <https://www.law.umich.edu/special/exoneration/Documents/NRE%20Annual%20Report%202021.pdf> [žiūrėta 2023 m. vasario 25 d.].
57. The National Registry of Exonerations (2015). Innocents Who Plead Guilty. Prieiga per internetą:

<https://www.law.umich.edu/special/exoneration/Documents/NRE.Guilty.Plea.Article1.pdf> [žiūrėta 2023 m. vasario 25 d.].

58. Walsh S. J. et. al. (2021). The New York State Trial Penalty: The Constitutional Right to Trial Under Attack. Prieiga per internetą: https://www.nacdl.org/getattachment/1d691419-3dda-4058-bea0-bf7c88d654ee/new_york_state_trial_penalty_report_final_03262021.pdf [žiūrėta 2023 m. vasario 27 d.].
59. Konferencija „Nepriklausomumas – būtinoji teisingumo vykdymo sąlyga“ (2022). Atviras Seimas, Prieiga per internetą: https://www.youtube.com/watch?v=TcwqMU_j1QQ&list=LL&index=1&ab_channel=AtvirasSeimas [žiūrėta 2023 m. kovo 19 d.].

Santrauka

Kaltinimo ir gynybos susitarimas kaip pagrindas baigti baudžiamąjį procesą

Karolina Kasciukevičiūtė

Kaltinimo ir gynybos derybos dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) ištakos siejamos su Junginėmis Valstijomis XIX a., kai anglosaksų teisinė sistema dėl griežtesnių baudžiamąjo proceso taisyklių ir didėjančio bylų skaičiaus pradėjo daugiau dėmesio skirti neteisminiems bylų sprendimo būdams, siekiant baudžiamąjo proceso optimizavimo. Kaltinimo ir gynybos susitarimas dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) – tai toks derybų procesas baudžiamąjoje byloje, kuris grindžiamas tuo, kad kaltinamasis pripažįsta kaltę dėl kai kurių arba visų kaltinimų, mainais į kaltinimo arba bausmės sumažinimą. Tačiau šis baudžiamųjų bylų sprendimo būdas turi probleminių aspektų, nes kelia klausimų dėl teisingumo sistemos skaidrumo ir teisėto kaltinamųjų nubaudimo.

Atlikus Lietuvoje įtvirtintų supaprastinto proceso formų ir sutrumpinto įrodymų tyrimo analizę derybų tarp kaltinimo ir gynybos kontekste (angl. *plea bargaining*), remiantis pirmoje magistro darbo išnagrinėtais duomenimis ir šiuo pagrindu išskirtais specifiniais derybų dėl kaltės pripažinimo (angl. *plea bargaining*) kriterijais, galima pagrįstai teigti, jog Lietuvos baudžiamasis procesas turi šio instituto požymių. Tačiau dėl esančių skirtumų tarp šių institutų, negalima teigti, jog Lietuvoje šis institutas egzistuoja *per se*. Ne kartą buvo teikti įstatymų projektai, kuriais buvo siūloma įvesti „sutarimo institutą“ ir Lietuvoje, į BPK įtraukiant 432¹-432¹⁴ straipsnius, kurie reglamentuotų šį procesą. Tačiau pastebėtina, jog reikalingi nuodugnūs šių įstatymo projektų koregavimai, normas tinkamiau pritaikant Lietuvos baudžiamiesiems įsakymams. Atlikus atitinkamas korekcijas, galima pagrįstai teigti, kad atsirastų pagrindas derybų proceso reglamentavimui Lietuvoje. Pabrėžtina, jog sutarimo institutas netaptų tik alternatyva esamoms supaprastintoms baudžiamąjo proceso formoms dėl savo išskirtinių savybių, kurios šiuo metu nėra reglamentuojamos BPK.

Summary

Agreement Between the Prosecution and the Defense as a Basis for Ending Criminal Procedure

Karolina Kasciukevičiūtė

Plea bargaining between the prosecution and the defence dates back to the United States in the 19th century, when the Anglo-Saxon legal system, due to stricter rules of criminal procedure and an increasing number of cases, began to focus on out-of-court settlements in order to optimise the criminal process. Plea bargaining is a process of negotiation in a criminal case between the prosecution and the defence based on a plea of guilty by to some or all the charges in exchange for a reduction of the charge or sentence. However, this method of resolving criminal cases has problematic aspects, as it raises questions about the transparency of the justice system and the legitimate punishment of the accused.

The analysis of the forms of simplified proceedings and abbreviated evidentiary inquiries established in Lithuania in the context of plea bargaining, on the basis of the data analysed in the first part of the Master's thesis and the specific criteria for plea bargaining identified on this basis, allows us to reasonably conclude that the Lithuanian criminal procedure has the characteristics of this institution. However, due to the differences between these institutions, it cannot be said that this institution exists *per se* in Lithuania. On several occasions, draft laws have been submitted proposing to introduce the "agreement institute" in Lithuania, that would regulate this process. However, it should be noted that these draft laws need to be thoroughly adjusted, with the norms being more appropriately adapted to the Lithuanian criminal orders. With the appropriate adjustments, it is reasonable to say that a basis for the regulation of the negotiation process in Lithuania would emerge. It should be stressed that the institution of plea bargaining would not become merely an alternative to the existing simplified forms of criminal procedure, due to its distinctive features, which are not currently regulated in the Lithuanian criminal law.